

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Miluše Merklová

**Potřeby rodin s dětmi svěřenými do péče jiné fyzické osoby než rodiče ve
správním obvodu obce Kraslice**

The needs of families with children entrusted to the care of persons other than parents in
the administrative district of Kraslice

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala docentu PhDr. Oldřichu Matouškovi a za odborné vedení a cenné rady při zpracování mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat vedoucí odboru sociálních věcí a zdravotnictví Městského úřadu v Kraslicích, paní Ivaně Rážové, která mi umožnila sběr dat pro mou práci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu

V Kraslicích dne 24.4.2014

.....

Miluše Merklová

Abstrakt

Práce analyzuje vyhodnocování základních potřeb dětí svěřených do jedné ze specifických forem náhradní rodinné péče ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Cílem práce je zmapování naplňování potřeb těchto dětí v konkrétním regionu, vytvoření přehledu nejčastějších potíží při hodnocení a vytvoření přehledu reflektování identifikovaných potřeb v individuálním plánu ochrany dítěte. Praktická část je prezentací závěrů výzkumu, s cílem navržení minimálního rámce opatření pro uspokojování potřeb dětí v předmětných rodinách.

Klíčová slova

náhradní rodinná péče, péče jiné fyzické osoby než rodiče, potřeby, sociálně-právní ochrana dětí, hodnocení

Abstract

The bachelor's thesis analyzes the assessment of basic needs of children placed in one of the specific forms of foster care performed by the authority responsible for providing for the social and legal protection of children. The aim is to map the fulfillment of the needs of these children in a particular region and create an overview of the common problems encountered during evaluation phase and the identified needs of the individual child protection plan. The practical part consists of a presentation of research findings, aiming to propose a framework with a minimum set of measures which would allow to meet the needs of children in the given families.

Key words

foster care, the care by a person other than parents, needs, social and legal protection of children, assessment

OBSAH	
Úvod	6
A: Teoretická část	7
1. Náhradní rodinná péče	7
2. Historický rámec	10
3. Současná právní úprava	12
4. Statistické údaje	15
5. Teorie potřeb	18
5.1. Potřeby	18
5.2. Teorie uspokojování vrozených potřeb	20
5.3. Teorie instinktivního rodičovství	21
6. Teoretická východiska sociálně-právní ochrany dětí	23
6.1. Sociálně ekologický model	23
6.2. Teorie sociálních sítí	24
B: Praktická část	25
7. Oblast výzkumu, výzkumný problém	25
8. Cíl práce, výzkumný úkol, formulace výzkumných úkolů	26
9. Zkoumaná skupina	27
10. Výzkumná strategie	28
11. Analýza dat	30
11.1. Identifikační údaje	30
11.2. Analýza základních potřeb	41
11.3. Analýza individuálního plánu ochrany dítěte	48
11.4. Přehled nejčastějších problémů a navržení souboru opatření	53
12. Shrnutí a diskuse	56
12.1. Možné uplatnění výstupů práce	56
12.2. Nedostatky práce	57
12.2. Možnost rozšíření práce	57
Závěr	59
Seznam použité literatury	60
Seznam zkratk	62
Seznam příloh	63

MOTTO

*„Svoji minulosť nemôžeme ani v najmenšom zmeniť.
Škody, jež jsme utrpěli v dětství, nemůžeme vymazat.“*

Alice Millerová

Úvod

Značnou část svého profesionálního života pracuji s rodinami s dětmi. Posledních sedm let se věnuji sociálně-právní ochraně dětí, původně jako referent odboru sociálních věcí a zdravotnictví při Městském úřadu v Kraslicích, nyní v pozici metodického pracovníka pro oblast sociálně-právní ochrany dětí Krajského úřadu Karlovarského kraje, se zaměřením zejména na náhradní rodinnou péči, z níž jsem také zvolila téma pro svou bakalářskou práci.

Otázka náhradní rodinné péče je v současné době v souvislosti s nedávnou novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí a novelou občanského zákoníku, velmi diskutovanou. Pozornost je věnována zejména pěstounské péči a všemu co s ní souvisí a nyní také osvojení. Ve správním obvodu města Kraslice však převládá jiná forma náhradní rodinné péče kvalifikovaná původně dle zákona o rodině, nyní dle občanského zákoníku, jako institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Jde o formu náhradní rodinné péče, která je velmi podobná pěstounské péči, přesto je laické veřejnosti téměř neznámá. Dokonce i odborná literatura se tímto konkrétním tématem zabývá pouze výjimečně. Mám za to, že těmto dětem a jejich rodinám není věnováno dostatek pozornosti, proto jsem se rozhodla zabývat se touto problematikou v mé bakalářské práci.

Pro přehlednost dalšího textu budu dále pro náhradní rodinnou péči, jako obecný nástroj, užívat zkratku NRP, a pro institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, budu užívat termín, běžně užívaný opatrovnickými soudy a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o termín „cizí péče“.

A: Teoretická část

1. Náhradní rodinná péče

Tato práce vychází z prostředí sociálně-právní ochrany dětí ČR. K zodpovězení otázky, co to sociálně-právní ochrana dětí je, poslouží následující definice: „Sociálně-právní ochrana dětí je jednou z oblastí praktického naplňování lidských práv v systému moderní sociální politiky a projevem společenské odpovědnosti státu za ochranu a péči o slabší a potřebné.“ (Pemová, Ptáček, 2012) Od toho vymezení pojmu sociálně-právní ochrany dětí se bude odvíjet i cíl této práce.

System náhradní rodinné péče byl popsán již řadou odborníků a v posledních letech je mu věnováno stále více pozornosti. Nebylo by smysluplné, kdybych zde strukturu náhradní rodinné péče rozebírala znovu. Nicméně při rozhovorech s osobami, které přímo nepřichází do styku s problematikou sociálně-právní ochrany dětí, jsem se opakovaně setkala s tím, že o existenci institutu svěřeni dítěte do „cizí péče“ neměly žádné informace. Obecně je za NRP považováno osvojení a pěstounská péče. Považuji proto za důležité vymezit „cizí péči“ jako jednu z forem NRP.

Matějček (1999) definuje náhradní rodinnou péči jako „formu péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. To je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.“

Přesto, že „cizí péče“ není autorem v této definici konkrétně zmíněna a není jako forma NRP uváděna ani ve většině odborné literatury z této oblasti, je nutné na ni jako na formu NRP pohlížet. V svém tvrzení vycházím jednak z faktu, že děti v „cizí péči“ jsou rovněž vychovávány „náhradními“ rodiči (většinou osobami příbuznými, či blízkými) a vyrůstají v rodinách těchto osob, tudíž v prostředí podobném přirozené rodině. Dále však toto tvrzení opírám o zařazení „cizí péče“ v systému rodinného práva ČR, kde je institut „cizí péče“ řazen společně s pěstounskou péčí. Legislativním zakotvením této formy NRP se budu podrobněji zabývat v následující kapitole.

Kromě výše zmíněných forem NRP upravuje právní řád ČR v současné době ještě další instituty NRP, kterými jsou pěstounská péče na přechodnou dobu a poručnictví. Každá z těchto forem má svá specifika. Tyto formy zde pouze zmiňuji pro dokreslení uceleného

rámce NRP v naší zemi. S ohledem na cíl své práce se budu dále podrobněji zabývat „cizí péčí“ a pro srovnání také pěstounskou péčí.

V závěru této kapitoly bych se ještě ráda zamyslela nad procesem vyhodnocování, na základě kterého jsou děti v naší zemi umisťovány do NRP.

Ebel (2009) přirovnává systém péče o ohrožené děti v SRN ke stupňovité pyramidě, jejímž základem jsou různá ambulantní poradenství. Ve složitějších případech vstupují do hry další ambulantní služby, jako např. účast na skupinové sociální práci, nebo ambulantní formy integrační pomoci. Pokud potřebuje rodina ještě individuálnější podporu, pak může požádat úřad pro mládež o sociálně-pedagogickou podporu, vzdělávací pomocníky, nebo asistenty péče. Pokud ani tyto služby nemají dostatečný účinek, jsou další úrovní dílčí stacionární služby, které např. pečují o děti v nějaké denní skupině, případně fungují jako víkendová péče. Pokud ani toto není dostatečným opatřením, připadá v úvahu plná stacionární ubytovací péče. Ta je opět rozdělená na krátkodobou, nebo déletrvající ubytování. Někde na vrcholu pomyslné pyramidy stojí náhradní rodinná péče.

System sociálně-právní ochrany dětí tedy v SRN nastupuje, až když jsou vyčerpány možnosti ambulantních služeb. I poté se však systém snaží nejdříve sanovat situaci v rodině různými opatřeními, která mají spíše charakter pomoci, nikoliv sankcí. Tento princip je v sousedním Německu dobře patrný i na tak závažné problematice, jako syndrom CAN.

Co se týká dětí ohrožených přímo týráním a sexuálním zneužíváním uvnitř vlastní rodiny, záleží vždy na tom, jak se k takové situaci zachová matka, zda se za své dítě postaví a věří mu, nebo zda stojí za svým partnerem. Jako nezbytné je považováno v první řadě pomoci dětem vyrovnat se emocionálně a kognitivně se svým traumatem. Proto je nejdůležitější ochránit v první řadě oběť před další činností pachatele. K dosažení tohoto cíle se musí buď odstěhovat z domu dítě, nebo obviněný dospělý. Nezastupitelnou roli hraje v celém případě terapie. Často je do práce zapojeno více terapeutů a je pracováno více způsoby terapie. Důležitým aspektem je práce s celou rodinou, nikoli pouze s dítětem, tedy i s pachatelem. Přičemž některé terapeutické přístupy upřednostňují práci s pachatelem v terapeutických zařízeních, jiné naopak zahrnují pachatele do komplexního léčebného programu. Legální tlak je nutný pro udržení rodiny v terapii. (Klicpera, Klicpera, 2007)

Systému sociálně-právní ochrany dětí v ČR chybí tato logická posloupnost kroků. Síť služeb pro ohrožené děti se utváří pomalu a některé potřebné oblasti péče o děti zůstávají službami nepokryty. Rozdíl je také v zastoupení služeb pro rodiny s dětmi v jednotlivých regionech. Z tohoto důvodu dochází k situacím, kdy orgány sociálně-právní ochrany dětí řeší i situace, kde by stačila intervence služby, počet případů tak narůstá a pracovníci jsou přetížení. To se následně odráží ve vyhodnocování situace a potřeb dítěte, kterým se ve své práci budu podrobně zabývat. Velice často dochází k rychlému úsudku sociálních pracovníků, že je třeba dítě z rodiny odebrat. Dnes už naštěstí není jediným možným řešením ústavní péče, neboť systém NRP se začal v posledních letech rozvíjet. I tak je ale potřeba stále více pěstounů a náhradních pečujících osob, kterým je dáována přednost před prací s biologickou rodinou.

2. Historický rámec

NRP sahá svou historií k samým počátkům lidského soužití. Dle Matejčka (1999) je přijetí cizího dítěte za vlastní součástí biopsychické výbavy člověka. K institucionalizaci tohoto jevu došlo zřejmě již ve starém Římě, přičemž právní forma NRP se nejvíce podobala dnešnímu institutu osvojení. Ve středověku se pak rozvinula instituce kojných, kterou můžeme považovat za předchůdkyni placené pěstounské péče.

Původ samotné „cizí péče“ nalezneme nejspíše, jak uvádí Vránová (2012), ve Vládním nařízení č. 29/1930 Sb., jímž byl proveden zákon č. 256/1921 Sb., z.a.r., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemajetných. Zde je definováno, že „dětmi v cizí péči (ošetřovanci, schovanci), požívajícími ochrany podle zákona o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemajetných, jsou děti manželské i nemanželské do dokonání 14. roku věku, jež byly v jiné péči než u otce nebo matky, ať za plat, či bezplatně.“

Právě v rozdílném pojetí odměny za vykonávanou péči je v současné době spatřován rozdíl mezi „cizí péčí“ a pěstounskou péčí. Prameny však neuvádějí důvody pro zavedení dvou téměř identických forem NRP. Odpověď bude zřejmě nutné hledat ve změnách v rodinném systému. V době, kdy bylo běžné soužití více generací v rodině, bylo přirozené, že v případě selhání rodičů, převzali jejich kompetence prarodiče, případně starší sourozenci, výchovné prostředí se dítěti měnilo zřídka. V tomto případě mohlo jít o bezplatnou péči o dítě, o které nepečoval ani jeden z rodičů. Lze se domnívat, že stát předpokládal jistou morální povinnost takových pečovatелů. Je však také možné nahlédnout na tuto problematiku jednodušším způsobem. Vzhledem k tomu, že takto definovaná „cizí péče“ byla v podstatě souhrnným institutem i pro péči pěstounskou, je možné, že odměna byla vyplácena pouze osobám, které neměly dostatečné příjmy, aby byly schopné dítě uživit a naopak, osobám, jež měly materiální dostatek, se odměna nevyplácela.

Po roce 1948 v naší zemi postupně náhradní rodinná péče téměř vymizela a děti, které nemohly vyrůstat ve své rodině, byly vychovávány kolektivně, tedy v ústavních zařízeních. Zachováno zůstalo osvojení. (Vránová 2012) Od 50 let se začaly objevovat teorie o devastujícím vlivu ústavní výchovy na osobnost dětí a s tím související otázka potřeby znovuzavedení institutu náhradní rodinné péče pro děti, které z různých důvodů nemohou být osvojeny.

Pro tyto děti byla znovu zavedena alternativa pěstounské péče v roce 1963. Opět však byl tento institut nazván „svěření do péče jiné osoby“. Až od roku 1973 se tyto dva instituty od sebe oddělily. Do legislativy byl znovu zaveden pojem pěstounská péče zároveň s předpokladem, že do této formy budou svěřovány děti dlouhodobě. Institut svěření do péče jiné osoby v právním řádu zůstal a dál se používal, ale pouze pro přechodné, krátkodobé svěřování dětí mimo rodinu. (Vránová 2012) Zde měl tedy institut „cizí péče“ podle mého názoru své logické opodstatnění. V právním řádu tak vedle sebe stály dva rozdílné nástroje pro řešení situace dětí, které nemohly vyrůstat ve vlastní rodině, a zároveň pro ně nebyla nalezena vhodná osvojitelská rodina.

„Od roku 2000, kdy byl institut pěstounské péče v souvislosti s přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, přesunut do zákona o rodině, byla podmínka předpokladu dlouhodobosti pěstounské péče vypuštěna a pěstounská péče může být a také v praxi je používána i ke krátkodobému svěřování dětí do péče cizí osoby.“ (Vránová, 2012) Stejně tomu bylo i naopak. Do „cizí péče“ byly a jsou děti svěřovány i dlouhodobě, resp. zejména dlouhodobě.

Z pěstounské péče a „cizí péče“ se tak staly dva shodné systémy péče o děti s jediným rozdílem. V případě pěstounské péče náležely pečovateli dávky pěstounské péče. Biologickým rodičům bylo sice určeno výživné, které však bylo hrazeno státem, který je v případě nehrazení sám vymáhal. U „cizí péče“ tomu bylo přesně naopak. Rodič byl povinen stanovené výživné zasílat přímo pečující osobě. V případě, že rodič výživné nehradil, leželo jeho vymáhání na bedrech pečovatele. Pečující osobě navíc nebyla ze strany státu poskytnuta žádná odměna.

3. Současná právní úprava

Tuto kapitolu zařazuji stejně jako obě dvě kapitoly předchozí z toho důvodu, že „cizí péče“ je pro mnohé neznámým institutem. Považuji za důležité shrnout právní podstatu této formy NRP jednak pro základní orientaci v problému a jednak proto, že problematická právní úprava se samozřejmě odráží v životech a v naplňování potřeb rodin a dětí, které jsou do „cizí péče“ svěřeny a je tedy pro mou práci důležitým kontextem.

Od 1.1.2014 vstoupil v platnost nový občanský zákoník, který nově upravuje také rodinné právo. Zákon o rodině byl tímto novým zákonem zcela nahrazen.

Institut „cizí péče“ byl i v nové právní úpravě zachován, ovšem doznal některých změn. Zejména již není možné svěřit dítě do „cizí péče“ pokud nebude možné stanovit rodičům výživné. Alternativní možností bude v takovém případě pěstounská péče. Zákonodárci tak pravděpodobně reagovali na časté komplikace minulé právní úpravy vedoucí mnohdy až k selhání „cizí péče“. Případné vymáhání výživného, které stát pečujícími osobám ukládal v rámci ochrany práv a oprávněných zájmů dítěte, bylo totiž pro pečovatele náročné jak z hlediska fyzického, tak z hlediska morálního. Pečovatelé jsou převážně osoby dítěti příbuzné a podat trestní oznámení na dceru, či syna, může být velice zátěžovou situací, přičemž ve většině případů se výživného pro svěřené dítě stejně nedomohli. Často docházelo k tomu, že náklady na péči o svěřené dítě hradili pouze ze svého příjmu a dostávali se tak do značných finančních potíží. Změna formy péče na péči pěstounskou byla přitom pro většinu soudů nepřijatelná s odůvodněním, že příbuzní mají k dítěti rovněž vyživovací povinnost. Popsanou změnu považuji za přínosnou, nikoliv však dostatečnou. I v případě, že rodiči výživné stanovit lze, není zaručeno, že ten je bude fakticky hradit.

Nový občanský zákoník také nově stanoví, že svěřením dítěte do „cizí péče“ nenahrazuje pěstounskou péči. (Úplné znění, 2012) I zde spatřuji pozitivní posun, kdy dochází k odlišení dvou dosud překrývajících se forem NRP. Avšak nadále nejsou stanovena jasná pravidla, podle kterých by bylo možné jednoznačně určit pro které děti je vhodná spíše péče pěstounská a pro které děti je vhodnější „cizí péče“.

Nadále totiž platí, že práva a povinnosti osob pečujících o děti v „cizí péči“ jsou shodná s právy a povinnostmi pěstounů. V platnosti zůstává i shodné vymezení důvodů pro svěřením

dítěte jak do „cizí péče“, tak do pěstounské péče. Do obou forem NRP mohou být děti svěřeny tehdy, pokud o ně nemohou osobně pečovat rodiče nebo poručníci. V případě „cizí péče“ dá soud přednost příbuznému, či osobě dítěti blízké, ale samozřejmě jen pokud je to v zájmu dítěte. (Úplné znění 2012)

Dobu trvání „cizí péče“ nový právní předpis neřeší. I nadále tak mohou děti v této péči setrvávat dlouhodobě. Pokud došlo ke svěřením dítěte do „cizí péče“ ještě před novelizací rodinného práva a tento institut pečovatelům z nějakého důvodu nevyhovuje, mohou se nyní obrátit na soud s návrhem na pěstounskou péči. I kdyby soud tomuto návrhu nevyhověl, pravděpodobně rozhodne znovu o svěřením dítěte do „cizí péče“, ale už podle nových pravidel.

Přes výše uvedené změny se stále nabízí otázka potřebnosti institutu „cizí péče“ v systému NRP. Pěstounská péče je v posledních letech vnímána a prezentována jako služba dítěti a je proto i odměňována ze strany státu. Lze tedy nahlížet na „cizí péči“ stále jako na jakousi morální povinnost příbuzných, či osob blízkých vůči dítěti s přihlédnutím k faktu, že legislativní úprava výživného zahrnuje také vyživovací povinnost prarodičů a dalších předků vůči dítěti? Argument, že „cizí péče“ je institutem výhradně pro příbuzenskou formu NRP a pěstounská péče slouží výhradně pro osoby dítěti neznámé, nemůže obstát, neboť děti byly a jsou svěřovány do pěstounské péče i osobám příbuzným a naopak „cizí péči“ vykonávají i osoby, které v příbuzenském vztahu k dítěti nejsou. Navíc vícegenerační souží je dnes spíše vzácností. Dnešní prarodiče v době převzetí dítěte často ještě pracují, mají náklady se svou vlastní domácností, mají své zájmy a koníčky. Domnívám se, že už samotné převzetí dítěte do péče např. babičkou je dostatečným naplněním morálního hlediska, neboť je výrazným zásahem do jejího života a stejně jako pěstoun, musí tato osoba pomoci dítěti vyrovnat se s traumaty z biologické rodiny, což může být v případě příbuzenských vazeb ještě složitější, než u profesionálně vedených pěstounů.

Z hlediska zákona o sociálně-právní ochraně dětí, je na dítě, které je svěřeno do „cizí péče“ automaticky pohlíženo jako na dítě, na něž se sociálně-právní ochrana dětí vztahuje. Stát tak prostřednictvím zákona vstupuje do výchovy každého takového dítěte, za účelem garance odpovídajícího všestranného vývoje. Prostředkem k naplnění takto „převzaté odpovědnosti“ je povinnost uložená zákonem pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností, aby pravidelně sledovali vývoj těchto dětí, a to nejméně

jednou za tři měsíce v období prvního půl roku od svěřeni dítěte do „cizí péče“ a následně nejméně jednou za šest měsíců. Dále jsou tito pracovníci povinni pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny a na základě tohoto vyhodnocení zpracovat individuální plán ochrany dítěte. Ten vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny. Dále tento plán obsahuje časový plán pro provádění zvolených opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny. Pro úplnost doplňuji, že stejnou povinnost mají orgány sociálně-právní ochrany dětí k dětem svěřeným do pěstounské péče s tím rozdílem, že pěstoun, který převezme dítě do pěstounské péče, musí uzavřít dohodu s některou z nabízených provázejících organizací. Pracovníci této organizace jsou následně rodině partnerem a pomáhají rodině v různých situacích, zároveň musí být tito pracovníci v kontaktu s rodinou a dítětem nejméně jdou za dva měsíce. (Úplné znění, 2013)

Z výše uvedeného vyplývá, že pečovatelé z rodin s dětmi v „cizí péči“ mají stejná práva a povinnosti jako pečovatelé z rodin pěstounských. Nepobírají však za poskytování takové péče žádnou odměnu a krom orgánů sociálně-právní ochrany dětí nemají právní nárok na žádnou podporu odborníků. Děti svěřené do „cizí péče“ mají stejné potřeby a vyrovnávají se s traumaty z biologických rodin stejně jako děti v péči pěstounské. Obecně jsou dle mého názoru svěřením do „cizí péče“ oproti dětem svěřeným do pěstounské péče znevýhodněny.

4. Statistické údaje

Tuto kapitolu řadím záměrně do teoretické části mé práce, neboť obsahuje pouze popisná data o počtu dětí svěřených do „cizí péče“ ve sledované oblasti a jejich srovnání s údaji o počtu dětí svěřených do pěstounské péče. Nejedná se o výzkumnou část mé práce, ale spíše o potvrzení významu zpracování tohoto tématu, neboť počet dětí svěřovaných do „cizí péče“ je dle níže uvedených skutečností významným statistickým jevem, ke kterému je třeba obrátit pozornost.

Jediným informačním zdrojem o počtech dětí umístovaných do „cizí péče“ v jednotlivých regionech jsou roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, které shromažďuje Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV). Vzhledem k tomu, že se má práce zaměřuje na potřeby rodin s dětmi svěřenými do „cizí péče“ ve správním obvodu města Kraslice, uvádím nejprve údaje shromážděné v tomto regionu, a to od roku 2009, neboť starší výkazy neobsahují údaje o dětech v „cizí péči“. Domnívám se však, že pro rámcový přehled je toto období dostatečné.

Z uvedených výkazů vyplývá, že v roce 2009 bylo ve správním obvodu města Kraslice svěřeno do „cizí péče“ 16 dětí. V roce 2010 to bylo 19 dětí, v roce 2011 pak dětí 18, v roce 2012 se jednalo o 25 dětí a v roce 2013 to bylo dětí 20. (Roční výkazy, 2014) Počet dětí svěřených do „cizí péče“ v regionu Kraslice za jednotlivé roky pozvolna stoupá (kromě posledního roku), avšak nedošlo k nijak radikálnímu poklesu. Dle sdělení vedoucí Odboru sociálních věcí Městského úřadu v Kraslicích činil k 30.6.2013 počet všech dětí do 18 roku věku ve správním obvodu města Kraslice 2. 438. (Rážová, 2013) Děti v „cizí péči“ je tedy ve správním obvodu města Kraslice v současné době okolo 10%.

Jen pro informaci dodávám, že počet těchto dětí v celém Karlovarském kraji, do jehož obvodu náleží obec s rozšířenou působností Kraslice, rovněž narůstá, taktéž s výjimkou posledního roku. Zde je rozdíl dokonce mnohem větší. V roce 2009 bylo v Karlovarském kraji svěřeno do „cizí péče“ 191 dětí. V roce 2010 to bylo již 230 dětí. V roce 2011 došlo k navýšení na 268 dětí, v roce 2012 se jednalo už o 297 dětí a v roce 2013 stav mírně poklesl na 268 dětí. (Roční výkazy, 2014)

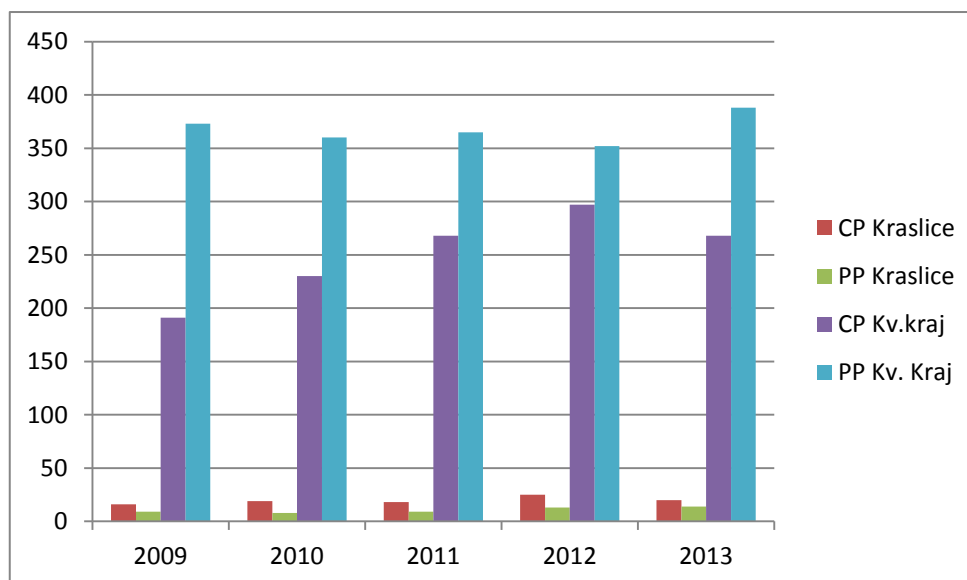
Za zajímavé považuji rovněž údaje o počtu dětí umístěných ve stejném období do pěstounské péče. V případě regionu Kraslice je počet dětí v pěstounské péči za jednotlivé roky téměř o polovinu menší, než počet dětí umístěných do „cizí péče“. Údaje pro celý Karlovarský kraj vypovídají, že počet dětí v pěstounské péči sice každoročně převyšuje počet dětí umístěných v „cizí péči, nicméně počet dětí v pěstounské péči do roku 2012 spíše klesal a naopak počet dětí v „cizí péči“ narůstal, tudíž k 31.12.2012 nebyl tento rozdíl příliš velký. V roce 2013 došlo v celém regionu Karlovarského kraje ke změně, stejně jako v případě samostatného správního obvodu Města Kraslice. (Roční výkazy, 2014) Pro přehlednost nyní shrnu všechny popsané údaje do tabulky a následně do odpovídajícího grafu.

tab.č.1: Počet dětí umístěných v CP a PP od r. 2009 do r. 2013

Rok	CP Kraslice	PP Kraslice	CP Kv.kraj	PP Kv. kraj
2009	16	9	191	373
2010	19	8	230	360
2011	18	9	268	365
2012	25	13	297	352
2013	20	14	268	388

Zdroj: Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí

graf č.1: Počet dětí umístěných v CP a PP



V popsaných a znázorněných údajích je patrná změna trendu umístění dětí do obou forem péče v posledním roce. K interpretaci tohoto jevu je dle mého názoru ještě brzo, domnívám se, že může jít o souvislost s výše zmíněnou novelizací zákona o sociálně-

právní ochraně dětí, která od počátku roku 2013 výrazně zvýšila prestiž pěstounské péče, zlepšila podmínky pěstounských rodin a zavedla povinnost provázení těchto rodin profesionálními institucemi. Zároveň již bylo v předběžné podobě známo znění nového občanského zákoníku. Je možné, že se zvýšil tlak na soudní aparát jak ze strany samotných pečujících osob, tak ze strany orgánů sociálně-právní ochrany dětí, aby byly děti svěřovány spíše do pěstounské péče.

Závěrem této kapitoly je třeba říci, že údaje uvedené v ročních výkazech o výkonu sociálně-právní ochrany dětí považuji spíše za orientační, nikoliv přesné. Důvodem je osobní zkušenost s vyplňováním podkladů pro zpracování těchto statistických výkazů. Ne vždy jsou do rejstříků sloužících k těmto účelům zapisovány všechny děti a ne vždy jsou z nich děti vyřazováni po ukončení péče.

5. Teorie potřeb

Následující kapitola bude věnována teoretickým východiskům vztahujícím se k tématu mé práce. Pro přehlednost jsem kapitolu rozdělila do dvou částí. První část je zaměřena na minimální teoretický rámec v oblasti potřeb, druhá je pak věnovaná teoriím souvisejícím s principy sociálně-právní ochrany dětí.

5.1. Potřeby

Teorií potřeb je několik, stejně jako různých přístupů k dělení potřeb. Primárně spadá vymezení termínu „potřeba“ do oblasti psychologie. Jedná se o „motiv k jednání. Neuspokojená potřeba vede k deprivaci, ke strádání.“ (Matoušek, 2008) Je zřejmé, že potřeby má každý jedinec. Každý má však tyto potřeby jiné, jsou závislé na aktuální situaci, ve které se člověk nachází a rovněž na stupni vývoje osobnosti. Jiné potřeby má malé dítě a jiné osoba seniorského věku. Určité potřeby vnímají rozdílně muži a ženy. Jiné potřeby budeme subjektivně pociťovat v extrémně horkém počasí, jiné v zimě apod.

Obecně lze lidské potřeby rozdělit do čtyř okruhů:

- a) okruh vztahující se k tělesné pohodě, k psychické rovnováze a bezpečí
- b) okruh související se vztahy k blízkým osobám
- c) okruh vztahující se ke společenskému uplatnění
- d) okruh duchovních potřeb (Matoušek 2008)

V této práci budu vycházet především z dělení základních potřeb dětí dle Dunovského (1999). Ten uvádí, že přes různé modifikace v oblasti potřeb dětí, které souvisejí s vývojovými fázemi, ve kterých se právě to které dítě nachází, existuje několik základních potřeb, jejichž naplnění je nezbytné, pro zdárný vývoj osobnosti dítěte. Tyto potřeby jsou rovněž rozděleny do čtyř oblastí, přičemž jednotlivé potřeby se zcela logicky prolínají i do několika těchto oblastí. Jde o:

- a) základní biologické potřeby
- b) základní psychické potřeby
- c) základní sociální potřeby
- d) základní vývojové potřeby

Do oblasti **biologických potřeb** náleží zejména správná funkce metabolismu, dostatečné množství a kvalita stravy, uspokojování hygienických požadavků jako je teplo, čistota apod. Patří sem také odpovídající rozvoj obranyschopnosti a náležitá lékařská a léčebně preventivní péče. Významnou biologickou potřebou je pak dostatek adekvátních stimulů pro nervovou soustavu a pohybový aparát.

Základních **psychických potřeb** je celkem pět. Jedná se o potřebu náležitého přívodu podnětů, tedy stimulaci, dále pak o potřebu smysluplnosti světa, tedy určitý řád, stálost dětského světa a stabilní chování pečovatele. Významnou psychickou potřebou je potřeba jistoty, která je v zásadě níže popsanou citovou vazbou, tedy „přimknutím“ dítěte k primárnímu pečovateli. Potřebou, která se utváří přibližně od druhého roku života, je vědomí vlastní identity. Jde o představu, kterou má dítě samo o sobě na základě reakcí vůči jeho osobě ze strany jeho nejbližších. Poslední velmi důležitou psychickou potřebou je potřeba otevřené budoucnosti, která udržuje naši životní aktivitu prostřednictvím naděje, těšení se na něco. Výhled do budoucnosti u dětí předškolního věku má pouze krátkodobý charakter.

Za základní **sociální potřeby** považuje Dunovský především potřebu lásky a bezpečí, potřebu přijetí dítěte takového jaké je, potřebu identifikace, neboli ztotožnění se s dítětem a rozvinutí všech sil a schopností dítěte. To vše je třeba dítěti poskytnout ze strany jeho pečovatelů. **Vývojové potřeby** jsou v podstatě motivací k učení a poznávání nového a jejich předpokladem je uspokojení všech ostatních základních potřeb.

Psychologické pojetí potřeb je v sociální práci významné, neboť naplnění, či nenaplnění potřeb by mělo být základním východiskem sociálního pracovníka pro práci s klientem. Vedle psychologického pojetí stojí ještě sociální pojetí potřeb, které se váže k různým nárokům, či oprávněním klienta deklarovaných v zákonech. (Matoušek 2008) I tento přístup je pro mou práci významný. Systém sociálně-právní ochrany dětí je nástrojem státu, potažmo společnosti, k naplnění potřeb dětí, které společnost vnímá jako důležité pro vývoj dítěte, nepochybně na základě vědeckých závěrů odborníků, a které nejsou z různých důvodů řádně naplňovány ze strany biologické rodiny. Stát je v případě narušení funkcí rodiny garantem zajištění obnovení těchto funkcí, případně delegování povinnosti zajistit dítěti naplnění základních potřeb jinou formou péče.

Ideálně by měly být tyto dva přístupy k potřebám v práci sociálních pracovníků propojeny. Zvláště pak v případě pracovníků sociálně-právní ochrany dětí, kteří disponují řadou nástrojů a opatření a tím pádem i mocí nad svými klienty, by mělo být s těmito nástroji velmi obezřetně nakládáno.

Uvědomování si nenaplnění určité potřeby je vysoce subjektivní proces související s vnitřním světem klienta, s jeho prožíváním. Vnitřní svět každého člověka je jedinečný. Pro práci s klientem je důležité nehodnotit oprávněnost takového prožívání. Je třeba klientův pohled na věc pochopit, což ještě neznamená, že je nutné se s ním ztotožnit, nicméně nahlížet na situaci druhého jakýmsi objektivním principem svádí k tzv. nálepkování a nevede k žádoucím výsledkům. (Kopřiva 2006)

5.2. Teorie uspokojování vrozených potřeb

Jedná se o teorii, která podrobně zkoumá jednu ze základních psychických potřeb dítěte. Děti, které se ocitly z různých důvodů v jakékoliv formě náhradní rodinné péče, jsou více či méně traumatizované. I v případech, kdy tyto děti nejsou z biologických rodin odebrány z důvodu týrání, zneužívání či hrubého zacházení, jsou poznamenány odtržením od rodičů. Průběh takového oddělení a možnost přimknutí k náhradnímu pečovateli bývá různý, neboť je ovlivněn mnoha faktory. Z tohoto důvodu vnímám teorii raných vztahů ve vztahu k mnou zkoumanému tématu jako klíčovou.

Za autora zmiňované teorie je považován anglický psychoanalytik John Bowlby. Ústředním výrazem je anglické slovo attachment, v českém jazyce nejlépe vystižitelné výrazem „přimknutí“. Při formulaci teorie attachmentu vycházel John Bowlby zejména z Freudovské psychoanalýzy a opíral se také o význam určitých vzorců chování pro přežívání jednotlivých zvířecích druhů. Jeho teorie se tedy váže mimo jiné také k teoriím etologickým. (Bowlby, 2010) S touto teorií je spojováno také jméno psychologičky Mary Ainsworth, která bývá uváděna jako spoluautorka teorie. Teorie byla následně aplikována na širokou škálu cílových skupin.

Základní myšlenkou teorie je význam utváření citového pouta mezi dítětem a matkou, případně jinou pečující osobou. Proces přimknutí se začíná rozvíjet někdy kolem třetího měsíce života dítěte na základě vzájemné interakce pečující osoby a dítěte. „Zahrnuje

vzájemné pocity, porozumění, sdílení emocí, přijetí, trvalost a lásku.“ (Vrtbovská, 2010) Kvalita navázání takového vztahu je jedním z určujících faktorů pro harmonický rozvoj osobnosti dítěte až po dospělost. Pokud se pouto vyznačuje nějakou nestabilitou, odrazí se tento jev později v potížích, či dokonce neschopnosti navazovat vrstevnické a partnerské vztahy, ale má samozřejmě také vliv na rodičovství. Dochází tím k jakémusi řetězení nesprávných výchovných vzorců z generace na generaci.

Brisch (2011) uvádí, že poruchy vztahové vazby jsou často příčinou agresivity, různých závislostí, delikvencí, fobií apod. V Brischově díle mě však nejvíce zaujalo popsání zjištění, že děti s poruchami vztahové vazby často projevují ve vztazích dezorganizované chování, které je celkově srovnatelné se symptomy výrazného syndromu ADHS. Ze své praxe znám mnoho případů dětí, u kterých byl syndrom ADHS diagnostikován, děti byly tlumeny léky a přitom je více než pravděpodobné, že u nich mohlo jít o poruchu vztahové vazby.

V tomto ohledu je tato teorie nesmírně důležitá pro práci s dětmi v „cizí péči“, neboť tyto děti jsou nejčastěji svěřovány do příbuzenské péče, ve většině případů se jedná o prarodiče. Přesto, že přítomnost širší rodiny může být v případě selhání biologických rodičů nespornou výhodou, domnívám se, že je třeba také zkoumat příčiny takového selhání a hodnotit kvalitu vztahů rodičů a prarodičů.

5.3. Teorie instinktivního rodičovství

Zatím co teorie raných vztahů zkoumá proces přimknutí či odloučení ve vztahu k primárnímu pečovateli a způsob vazebného chování z pohledu dítěte, teorie instinktivního rodičovství je významná pro pochopení principu přenosu zkušeností z rodiče na dítě.

Rodičovství jako takové je v naší společnosti považováno za samozřejmost. Neexistuje žádný vzdělávací institut, který by budoucí rodiče na jejich úlohu ve výchově a učení jejich dětí systematicky připravoval. Předpokládá se, že rodičům, zejména matkám, je tato schopnost daná biologicky. Ve výchově dětí tak rodiče vychází pouze z vlastních zkušeností a z toho, jaké výchovy se dostalo jim samotným, ti osvětenější pak sahají po odborné literatuře.

Studium učení novorozenců a kojenců se věnoval dětský lékař a vývojový psycholog Hanuš Papoušek. Po jeho smrti byla jeho práce rozvíjena a zveřejněna jeho ženou a jeho dalšími spolupracovníky. Jejich výzkumy prokázaly, že děti jsou svými rodiči učeny už od prvních dnů života, aniž by šlo o cílenou činnost, či záměr rodičů.

Důležité pro takové učení dětí je tzv. „intuitivní rodičovství.“ „Matky a otcové, stejně jako ostatní pečovatelé mají tendenci kojence vydatně didakticky podporovat. Nahrazují prvotní omezení, usnadňují učení intuitivními modifikacemi tím, jak mluví, tváří se a dotýkají se dítěte a pak je jemně přizpůsobují v čase a intenzitě průběhu a úrovni integračních procesů.“ (Papoušek a Papoušek in Dittrichová aj., 2004)

Intuitivní chování rodiče však může být negativně narušeno různými faktory. Může se jednat o nevyhovující sociální prostředí, či vztahy, dlouhé odloučení rodiče od dítěte, nemoc na straně rodiče, či dítěte, přehnané nároky rodiče na dítě apod. V těchto případech může být vazba mezi dítětem a pečovatelem narušena. (Dittrichová aj., 2004)

Z výše uvedeného vyplývá, že vydatnou didaktickou podporu jsou dítěti schopni poskytnout i náhradní pečovatelé. Většina z nich již vychovala, nebo vychovává vlastní děti. I oni tedy musí být intuitivním rodičovstvím vybaveni. Pokud vlastní děti nemají, musejí mít alespoň k intuitivnímu rodičovství biologické předpoklady. Je tedy výchova vlastního dítěte z tohoto hlediska stejná jako výchova dítěte přijatého?

Klimeš (2008) přirovnává výchovu přijatého dítěte k jízdě na tříkolce, či na bicyklu. „Ano, v mnohém je to podobné - šlape se a kroutí řídítky. Při jízdě na bicyklu však musíme navíc držet rovnováhu do stran. Jízda na kole není těžká, ale není to samozřejmost. Je to dovednost, kterou je třeba si osvojit. Podobný rozdíl je mezi náhradním a biologickým rodičovstvím. Obě jsou si v mnohém podobné, ale přesto náhradní rodiče musejí mít navíc znalosti, dovednosti a schopnosti, které biologičtí rodiče často vůbec nepotřebují.“

6. Teoretická východiska sociálně-právní ochrany dětí

Myšlenka společenské odpovědnosti za ochranu dětí vznikla až koncem 18. století, ochrana však nebyla chápána tak, jak je koncipovaná dnes. Původně se jednalo zejména o ochranu majetku dětí. Koncepce podobné dnešnímu stavu se začaly rozvíjet až v 60. letech 20. století v souvislosti s přijetím důležitých mezinárodních úmluv o lidských právech, z nichž je za nejvýznamnější považována Všeobecná deklarace lidských práv z r. 1948. Formulace těchto práv vycházela z nových systematických výzkumů o vlivu špatného zacházení s dětmi a důsledků takového jednání na vývoj dítěte. (Pemová, Ptáček, 2012)

6.1. Sociálně ekologický model

Z původních výzkumů, které se zaměřovaly pouze na důsledky špatné péče o děti, přešel zájem vědců také na zkoumání příčin tohoto jevu. Vzniklo několik teorií, které hledaly takovou příčinu výhradně na straně rodičů a naproti nim stály další teoretické poznatky o příčinách ze strany společnosti jako takové. Postupně byly oba tyto faktory (a další) zahrnuty do komplexních teoretických celků, které jsou charakteristické předponou „ECO“, mezi něž patří mj. také Sociálně ekologický model. (Pemová, Ptáček, 2012)

Za původce tohoto modelu je považován americký psycholog Bronfenbrenner, který svůj výzkum podroboval často sebekritice. Model se tak proměňoval a vyvíjel až do jeho smrti v roce 2005. To je teorii někdy vyčítáno, neboť se původní teoretické závěry od posledních odlišují. Základní teze však zůstaly stejné, tedy, že vývoj člověka probíhá na základě vzájemné interakce mezi aktivně vyvíjející se biopsychickou stránkou lidského organismu a osob, předmětů a symbolů v jeho bezprostředním vnějším prostředí, přičemž se tato interakce stává v běhu času postupně složitější. Pokud má být tato interakce účinná, musí být pravidelná a probíhat po delší období. Tyto trvalé formy interakce bezprostředního okolí označoval Bronfenbrenner za „proximální procesy“ a považoval je za klíčový faktor v rozvoji jedince. Za nadčasovou myšlenku je považován následující konstrukt celého procesu vývoje, který je označován za základ této teorie: *Proces – Osoba - Kontext – Čas*. (Tudge aj., 2014)

Pro potřeby hodnocení jedince, v případě této práce dítěte, je tedy nezbytné sledovat vývoj nejen z hlediska vývojové psychologie, ale v také s ohledem na ostatní možné vlivy. Ke každému případu je třeba přistupovat individuálně, nikoliv šablonovitě.

Matoušek a Pazlarová (2010) uvádějí, že pět základních systémů definovaných Bronfenbrennerem, které člověka obklopují, může být pro sociálního pracovníka mapou při plánování práce s dítětem či rodinou. Těchto pět systémů (mikrosystém, mezosystém, exosystém, makrosystém a chronosystém) může prověřit, zda jsou ve shodě dispozice jedince a příležitosti k jejich rozvíjení. Jinými slovy řečeno, zda je plán práce s rodinou v místních podmínkách realizovatelný.

6.2. Teorie sociálních sítí

V konceptu sociálně-právní ochrany dětí se v poslední době klade důraz na postavení tohoto institutu ve vztahu k rodině a také k ostatním institucím, které s rodinou pracují. OSPOD by měl být v souladu s novými trendy nikoliv „strašákem“, ale partnerem rodiny a koordinátorem potřebných intervencí. Domnívám se, že doposud tato vize neodpovídá skutečnosti, ale při hledání odpovědi na otázku, zda je vůbec uskutečnitelná, se můžeme opřít právě o teorii sociálních sítí.

Gojová (2007) popisuje sociální síť jako skupinu osob, které jsou si blízké určitými prvky a společnými zájmy. Může jít jak o úzkou rodinu, tak o skupinu příbuzných, spolupracovníků, či sousedů a přátel.

Matoušek (1997) ve shodě s Gojovou uvádí, že „sociální síť rodiny je koalice rodin na sobě závislých, do níž se někdy počítají ještě jiní nepříbuzní lidé (přátelé, známí, případně i profesionálové pracující v institucích, jež s rodinou přicházejí do styku).“

Je zřejmé, že pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí do sítě rodin s dětmi v „cizí péči“ lze zahrnout, ovšem zřejmě jenom v případě, že obě tyto strany, tedy jak rodina, tak pracovník, mají společný cíl a souhlasí s postupem k dosažení tohoto cíle, mají tedy výše uvedený společný zájem. Podmínkou je zde statut partnerství obou stran. Na druhou stranu může být práce OSPOD v souladu s tímto teoretickým východiskem velmi užitečná pro samotné dítě v „cizí péči“. V jeho případě totiž v minulosti došlo k „roztržení sítě“. Biologická rodina selhala a ono bylo umístěno do jiného systému „jiné sítě“. Pracovník OSPOD v tomto případě může působit jako spojující prvek obou dvou těchto sítí dítěte.

B: Praktická část

7. Oblast výzkumu, výzkumný problém

Do „cizí péče“ ve správním obvodu předmětné obce s rozšířenou působností je v posledních letech umisťováno okolo 10 procent dětí ze skupiny všech dětí do 18 let žijících v tomto regionu. Přesto, že se jedná o velmi podobný typ náhradní rodinné péče, jako je pěstounská péče, jsou tyto rodiny v mnohém znevýhodněny. Pečovatelé nepobírají za osobní péči o děti žádnou odměnu, jsou závislí pouze na výživném, které je stanoveno rodičům a neexistuje žádná specializovaná síť služeb pro tyto rodiny. Na děti svěřené do „cizí péče“ se vztahuje sociálně-právní ochrana dětí, která je nástrojem státu odpovědného ze společenského hlediska za ochranu slabších. Jediným partnerem rodin s dětmi svěřenými do „cizí péče“ je tak OSPOD, resp. stát, který má povinnost sledovat vývoj dětí v těchto rodinách. Jednotliví pracovníci OSPOD jsou povinni pravidelně hodnotit situaci dítěte s ohledem na naplňování všech jeho základních potřeb a na základě tohoto hodnocení vypracovat individuální plán ochrany dítěte. A právě na potřeby dětí v „cizí péči“, potažmo na potřeby rodin s dětmi v „cizí péči“ je zaměřena tato práce. Konkrétně se práce zabývá vztahem mezi odpovědností státu za naplňování základních potřeb dětí a faktickým provedením této garance v praxi. Oblastí výzkumu je tedy v širším pojetí náhradní rodinné péče v systému sociálně-právní ochrany dětí. Samostatným výzkumným problémem je pak garance naplňování potřeb dětí v konkrétní formě NRP, a to v „cizí péči.

Ke zpracování tohoto tématu mě přivedl fakt, že většina oblastí náhradní rodinné péče prošla v poslední době poměrně dynamickými změnami. V případě pěstounské péče došlo k pozitivnímu posunu směrem k profesionalizaci pěstounství a ke zlepšení podmínek pro samotné pěstouny i pro děti svěřené do pěstounské péče, a to v oblasti podpory jak materiální, tak odborné. Přesto, že pěstounská péče zahrnuje také takzvanou příbuzenskou pěstounskou péči, kdy jsou děti svěřovány převážně prarodičům, nedošlo k žádným zásadním změnám v „cizí péči“. Dalším důvodem pro zaměření mého výzkumu na tuto oblast je osobní zkušenost s prací s těmito rodinami a znalost mnohačetných problémů při výchově dětí, pramenících v převážné většině z nedostatku pozornosti věnované potřebám dětí a rodinám s dětmi v „cizí péči“ obecně. V neposlední řadě se otázkou rodin s dětmi v „cizí péči“ zabývám také proto, že tato oblast NRP zůstává ze strany jiných autorů téměř bez povšimnutí.

8. Cíl práce, výzkumný úkol, formulace výzkumných úkolů

Obecně je cílem této práce poukázat na určité nerovnosti a nedostatky v oblasti náhradní rodinné péče spadající do zájmu celé naší společnosti. V tomto ohledu má práce aspekty kritického výzkumu. Konkrétními cíly jsou pak:

- Zmapování hodnocení naplňování potřeb dětí svěřených do „cizí péče“ a rodin, které mají dítě svěřené do „cizí péče“ ze strany konkrétního orgánu sociálně-právní ochrany dětí.
- Vytvoření přehledu nejčastějších problémů v oblasti uspokojování těchto potřeb.
- Vyhodnocení, jak jsou nenaplněné potřeby předmětných rodin a dětí reflektovány ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí.
- Navržení souboru opatření pro odstranění nedostatků shledaných výzkumem.

V závěru práce bych chtěla zodpovědět otázku, zda nástroje, které slouží společnosti, resp. státu k detekci a hodnocení potřeb dětí v „cizí péči“, jsou vhodné a zda a jak jsou tyto nástroje využívány.

Vzhledem k tomu, že jsem jako výzkumnou strategii této práce zvolila smíšený výzkum a nepůjde tedy o čistě analytický přístup ke zkoumanému problému, bylo obtížnější formulovat základní hypotézu. Pro udržení pozornosti k cílům práce jsem však zformulovala následující predikce:

- Orgán sociálně-právní ochrany dětí, co by zástupce státu, který garantuje naplňování potřeb dětí svěřených do „cizí péče“ a má ke sledování tohoto fenoménu prostředky, fakticky tyto prostředky v praxi využívá k odstranění nedostatků v naplňování potřeb těchto dětí a plní tak společenskou úlohu nikoliv formálně.
- Individuální plán ochrany dítěte odráží skutečnosti zjištěné z informací k vyhodnocení situace dítěte.

9. Zkoumaná skupina

Zkoumanými objekty jsou dokumenty týkající se dětí žijící ve správním obvodu Města Kraslice a aktuálně svěřených do „cizí péče“. Jak již bylo uvedeno v kapitole 4., bylo v tomto regionu k 31.12.2013 evidováno 20 takových dětí. Předpokladem zamýšleného výzkumu byl fakt, že má autorka přístup ke spisovým dokumentacím všech těchto dětí v rámci výkonu své profese. Zkoumaná skupina je tak v daném regionu kompletním souborem, bez nutnosti výběru validního vzorku a vzhledem k malému počtu zkoumaných případů se jedná o totální výběr. Nevýhodou tohoto způsobu výběru je fakt, že skupina není homogenní věkem, délkou setrvání v „cizí péči“ ani důvodem ze kterého došlo ke svěřením dítěte do „cizí péče“. Skupina se liší také faktem, zda mají děti své biologické rodiče, popř. alespoň jednoho, či zda se jedná o děti osiřelé a v průběhu a kvalitě kontaktů s těmito rodiči. Rozdíl je rovněž v osobách pečujících o tyto děti. V některých případech půjde o jednu osobu, v některých případech o děti pečuje pár. Jedná se však o kvalitativní způsob sběru dat, při němž je tento jev obecně přijímaný.

Všechny dokumenty týkající se zkoumané skupiny jsou anonymizované, v práci jsou jednotlivé případy uváděny pod pořadovými čísly. Místo výzkumu je sice zřejmé již z názvu práce, nicméně data budou v práci kvantifikována a kódována. Nemůže tudíž dojít k prolomení anonymity i bez nutnosti pozměňování určitých údajů, závěry práce tudíž nebudou narušeny.

10. Výzkumná strategie

Výzkumná část mé práce je konstruována kombinací kvalitativního a kvantitativního výzkumu, jde tedy o výzkum smíšený. Základ výzkumu tvoří analýza dokumentů. Za dokumenty pro účel tohoto výzkumu budou považovány standardizované formuláře MPSV „Informace k vyhodnocení situace dítěte“ (dále jen IVSD) a jeho povinná součást „Individuální plán ochrany dítěte“ (dále jen IPOD). Tyto formuláře je povinen zpracovat každý pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí ke každému dítěti v evidenci OSPOD. Autorem formulářů je, jak výše uvedeno, Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jedná se tedy o úřední listiny. Zpracovateli dokumentů sloužících k tomuto výzkumu jsou pracovníci OSPOD Městského úřadu v Kraslicích, kteří musí mít odpovídající vzdělání k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, v době implementace dokumentů do praxe, byli odborně proškoleni ve způsobu zpracování IVSD a IPOD a mají k dispozici metodické materiály ke způsobu jejich zpracování. Vzhledem k tomu, že se jedná o pracovníky jedné organizace, je zde předpoklad jednotného přístupu ke zpracování dokumentů.

Podoba dokumentů IVSD a IPOD se od zavedení do praxe lehce pozměnila, ve zkoumaném vzorku se tak objevuje několik typů těchto dokumentů, avšak s minimálními odlišnostmi. V oblastech sloužících výzkumu se dokumenty téměř shodují. Obsah IVSD je rozdělen do několika částí, z nichž úvodní části slouží ke shromáždění identifikačních údajů o dítěti, rodičích, případně sourozencích a dalších osobách odpovědných za výchovu. Další oddíly se vztahují k hodnocení samotného dítěte, jeho rodiny a kompetencí rodičů – viz příloha č. 1. IPOD je zaměřen na jednotlivé cíle ve vztahu k ochraně dětí, jednotlivé kroky k naplnění těchto cílů s uvedením odpovědných osob a termínů – viz příloha č. 2. Formulář IVSD je ze strany pracovníků OSPOD hodnocen jako nadbytečný a příliš rozsáhlý. Podle mého názoru jde o jedinečný nástroj, který v praxi OSPOD doposud chyběl. Má ambice vynést na povrch příčiny problémů v rodině a zdroje pomoci, pokud je s ním správně nakládáno.

K rozhodnutí podrobit analýze právě tyto úřední listiny mě přivedla skutečnost, že jde o univerzální hodnotící nástroj, který má být podle metodiky zpracováván na základě důkazů a opřen o názory odborníků. Navíc odráží poměrně kvalitně hodnocení základních potřeb dítěte, které jsem uvedla v teoretické části práce. Jiným způsobem by byla tato data těžko

získávána. Domnívám se, že při rozhovorech s pracovníky, či přímo s rodinami by došlo k subjektivnímu zkreslení dat potřebných pro můj výzkum.

Při analýze dokumentů jsem nejprve rozdělila údaje zaznamenané v dokumentech IVSD do tří oddílů. První oddíl obsahuje spíše identifikační údaje a je dále členěn do čtyř kategorií, a to základní data o dítěti, základní údaje o rodičích, základní údaje o pečujících osobách a vztahová a institucionální síť. Další oddíl je věnován hodnocení naplňování potřeb dítěte a rovněž je rozdělen do čtyř kategorií. Kategorie v tomto oddíle odpovídají čtyřem základním oblastem potřeb dítěte dle Dunovského. Poslední kategorie je určena zaznamenávání údajů z analýzy individuálního plánu ochrany dítěte. Každá z kategorií obsahuje ještě různý počet dalších podkategorií. Následně jsem vytvořila záznamový list, do kterého jsem kategorizační systém přenesla (viz příloha č. 3). Tento záznamový list byl vytvořen pro každé dítě ze zkoumané skupiny zvlášť. V jednotlivých textech IVSD a IPOD jsem vyhledávala věty, slova, sousloví, či hesla (dále jen výpovědi), která se dala přiřadit ke konkrétním částem kategorií a zaznamenávala je do záznamového listu. Tak jako se prolínají jednotlivé potřeby dětí do různých oblastí potřeb, bylo v mnoha případech nutné jednu výpověď přiřadit k různým částem kategorií. Vzhledem k povaze textu nebylo možné přiřadit každé jednotlivé výpovědi zvlášť příslušný kód, neboť by při zpracování došlo vlivem vysokého počtu údajů k nemožnosti dalšího zpracování dat. Dále jsem tedy postupovala kvantitativní metodou. Pro analýzu jednotlivých kategorií a podkategorií jsem vytvořila vždy škálu odpovědí. Popis postupu bude uveden u každé jednotlivé analýzy zvlášť. Následně jsem technikou konstrukce přiřadila každé části kategorie číselný kód ze stupnice škály, který nejvíce odpovídal povaze zaznamenaných výpovědí v jednotlivých částech kategorií. Takto kvantifikovaná data jsem postupně zanášela do jednotlivých tabulek a zpracovávala. Výstupy analýzy jsem graficky znázornila.

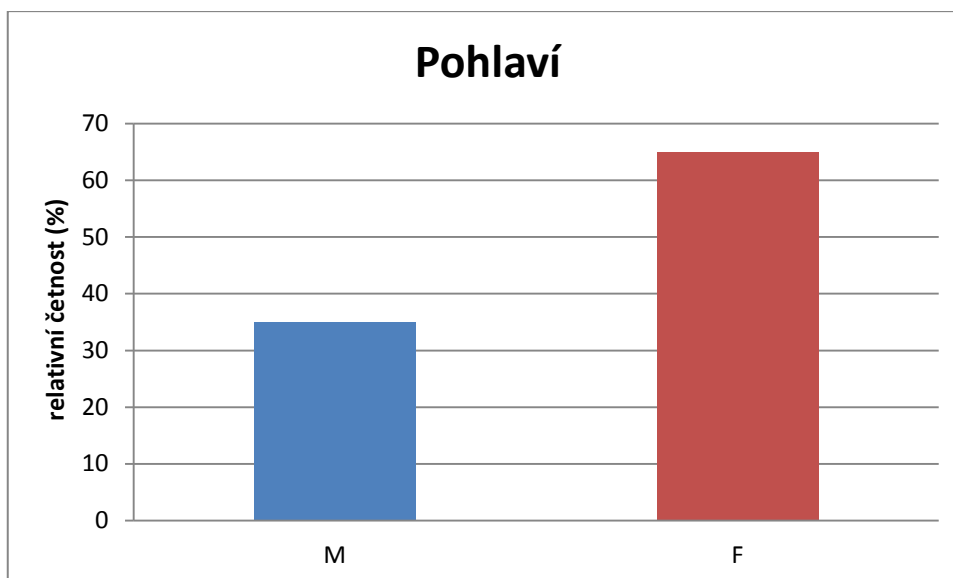
11. Analýza dat

11.1. Identifikační údaje

První údaje zjišťované výzkumem mají identifikační charakter a odrážejí strukturu zkoumané skupiny. Zpřehlednění dat je prováděno technikou popisné statistiky.

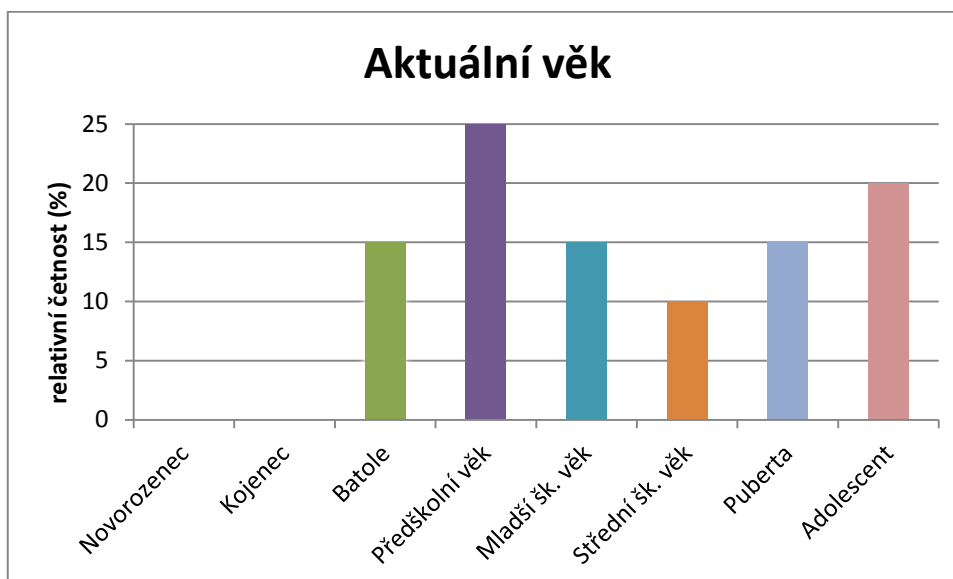
Nejprve byl zkoumán poměr zastoupení mužského a ženského pohlaví ve sledované skupině. Údaje v následujícím grafu ukazují, že dětí ženského pohlaví je téměř dvakrát více, než dětí mužského pohlaví. S ohledem na lokální charakter výzkumu nelze tento jev nijak zobecnit. Bylo by ovšem zajímavé zjistit, zda je platný i pro jiné regiony.

graf č.2: Pohlaví dětí v CP



Dalším zkoumaným jevem byl věk dětí ve skupině. S ohledem na rozdílné potřeby v určitém vývojovém stádiu dítěte jsem věk jednotlivých dětí zařadila do kategorie odpovídající stupni vývoje dle vývojové psychologie dětí. Zjištěné údaje potvrzují domněnku o nehomogenním souboru, což je pro výzkum nevýhodné. V následném vyhodnocování naplňování jednotlivých potřeb bylo nutné stupeň vývoje dítěte zohlednit. Graf č. 3. znázorňuje, že aktuálně je v „cizí péči“ ve sledovaném regionu umístěno nejvíce dětí v předškolním věku. Naopak se v souboru neobjevují děti v novorozeneckém a kojeneckém období. Zjištěná data nevykazují žádný extrémní rozdíl, který by ukazoval na významný statistický jev.

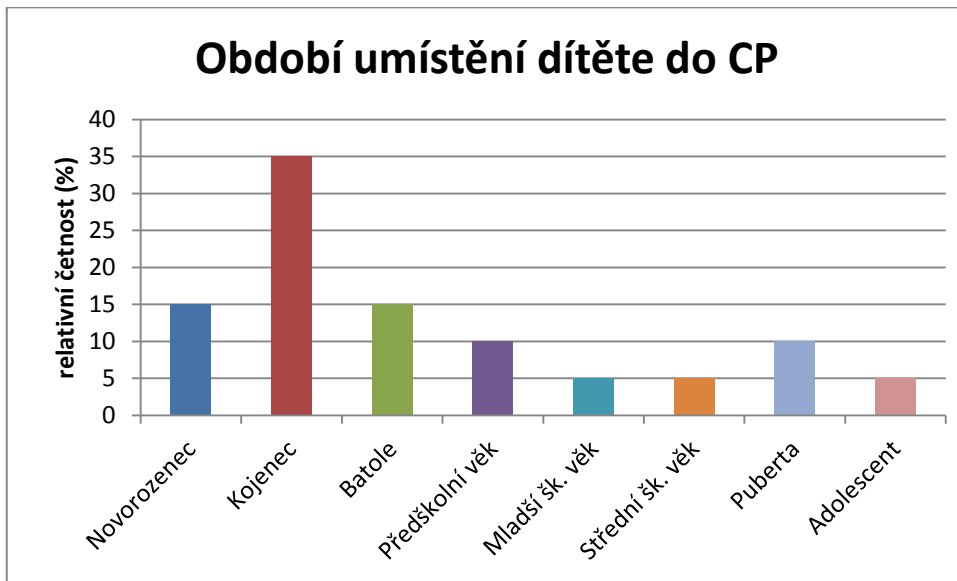
graf č.3: Aktuální věk dětí v CP



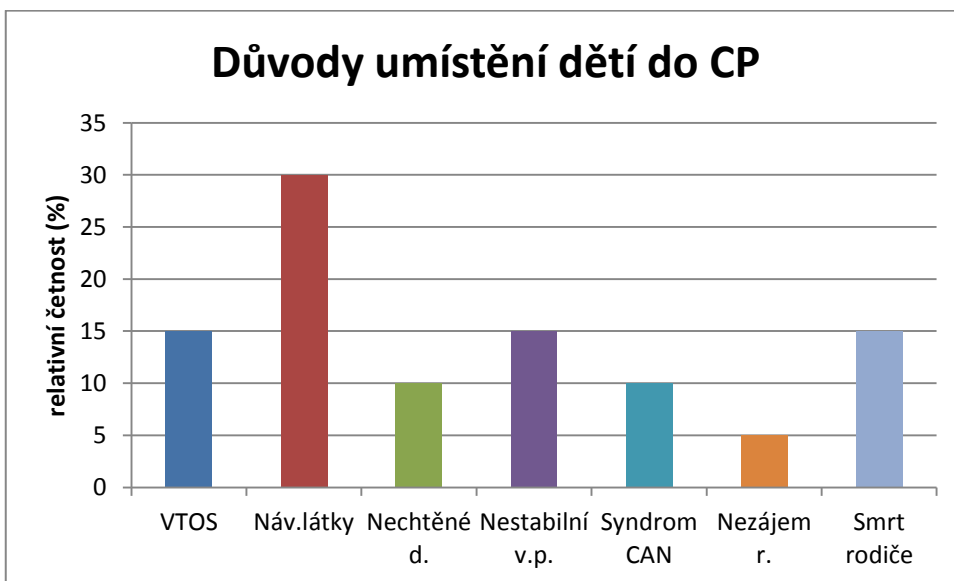
K zajímavým závěrům jsem došla při analýze období, ve kterém bylo dítě svěřeno do „cizí péče“. Z výsledků je patrné, že ze zkoumané skupiny dětí jich bylo v převážné většině umístěno do NPR v kojeneckém věku. Další období, která jsou zastoupena v oblasti zkoumání hned na druhém místě, jsou novorozenecký a batolecí věk. Lze tedy shrnout, že v předmětné skupině zřetelně převládají ty děti, které byly do „cizí péče“ umístěny ve velmi raném věku, zhruba do 3 let. I v tomto případě by bylo vhodné zkoumat platnost těchto závěrů v jiných regionech, to však není předmětem této práce. Důvody umístění budu analyzovat v následujícím kroku. Je možné, že z dalšího výzkumu vyplyne určitá souvislost. Ústřední potřebou v tomto věku je sociální vývoj, zejména přimknutí k jedné pečující osobě. V další analýze bude třeba tyto závěry zohlednit. Zjištěná data jsou zpřehledněna v grafu č. 4.

Z dokumentů jsem dále zjistila sedm možných důvodů, pro které byly děti ve sledované skupině umístěny do „cizí péče“. V některých případech bylo důvodů pro umístění dětí více, u každého dítěte jsem vybrala pouze jeden, který byl považován za ústřední. Graf č. 5. ukazuje, že nejčastěji uváděným důvodem je závislost rodiče na návykových látkách.

graf č.4: Období umístění dítěte do CP

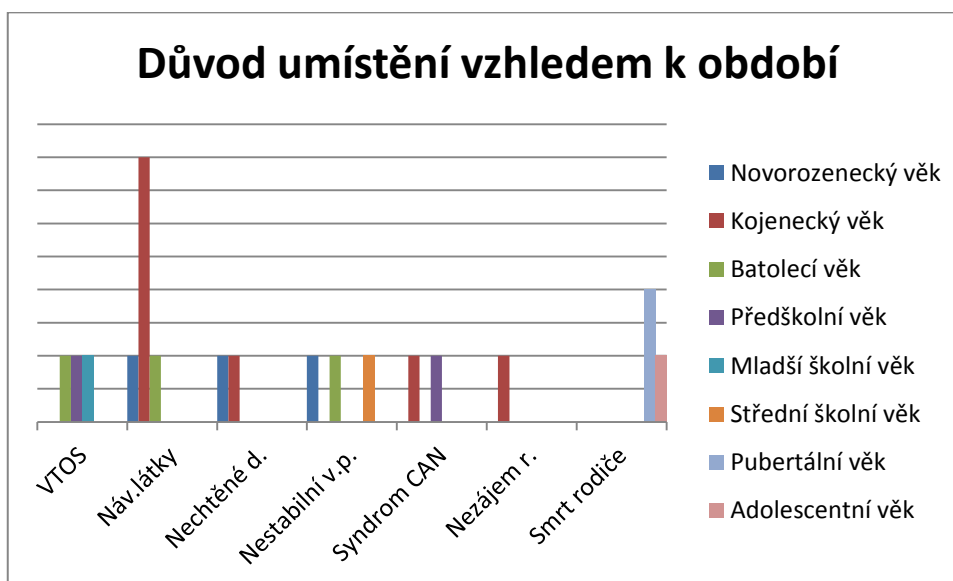


graf č.5: Důvody umístění dítěte do CP



Další graf pak znázorňuje výše popsanou možnost vztahu mezi obdobími, ve kterém bylo dítě umístěno a důvodem pro umístění. Je zřejmé, že typickým důvodem pro umístění pro děti v kojeneckém věku je závislost rodiče na návykových látkách, naopak u dětí v posledních dvou vývojových obdobích se jedná o smrt rodiče.

graf č.6: Důvody umístění ve vztahu k vývojovému období dítěte



Z těchto závěrů jsem formulovala následující pracovní hypotézu:

- Existuje vztah mezi období, ve kterém bylo dítě svěřeno do „cizí péče“ a závislostí rodiče na návykových látkách.

Tento hypotetický konstrukt jsem ověřila pomocí statistické metody korelace, která určuje míru statistické závislosti mezi dvěma veličinami prostřednictvím takzvaného korelačního koeficientu, který nabývá hodnot od -1 do 1. Pokud se korelační koeficient blíží -1, znamená to silnou nepřímou závislost veličin. V případě korelačního koeficientu 1 se jedná o silnou přímou závislost. Pokud je korelační koeficient 0, nejsou na sobě jevy závislé. Pro ověření korelace mezi jevy jsem data v obou skupinách kvantifikovala. Každému z vývojových období jsem přiřadila hodnotu na stupnici od 1 do 8. Druhý soubor dat obsahoval číselné vyjádření výskytu konkrétního důvodu umístění dítěte do „cizí péče“ u konkrétního dítěte, kde 1 znamená ANO a 0 znamená NE.

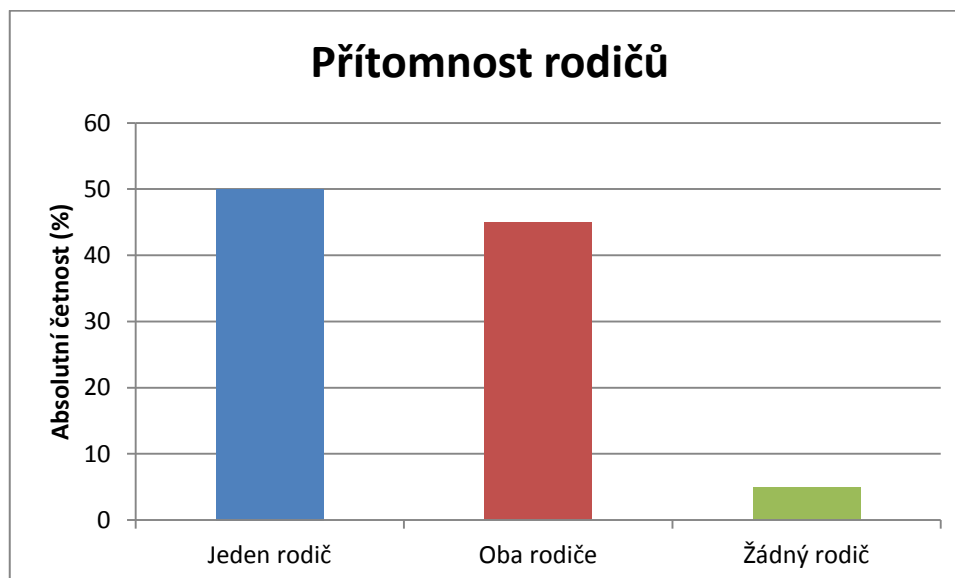
Samotný výpočet korelačního koeficientu mezi těmito dvěma jevy jsem provedla prostřednictvím programu Microsoft Excel. Koeficient korelace mezi období umístění a sledovaným důvodem umístění je -0,44983, což značí nepřímou závislost průměrné síly. To znamená, že lze s jistou dávkou opatrnosti konstatovat, že čím je vývojové období dítěte v době jeho umístění nižší, tím častěji (více) je umístováno do „cizí péče“ z důvodu závislosti rodiče na návykových látkách. **První pracovní hypotéza je tak potvrzena.** Stejným způsobem bych mohla vytvářet hypotézy o dalších důvodech umístění dětí,

nicméně se domnívám, že na tyto dva jevy, tedy důvod pro umístění a období umístění, mohou současně působit ještě jiné vlivy, které zde nejsou patrné.

K diskusi je zdůvodnění tohoto jevu. Region, v němž výzkum probíhal je příhraniční oblastí, s častým výskytem prostituce. Je obecně známo, že v souvislosti s prostitucí se vyskytuje i patologické užívání návykových látek. Tzv. „pasáci“ se tímto prostředkem snaží udržet poslušnost své chráněnký. Krom toho je pro samotné prostitutky užívání takových látek častou obranou před nežádoucími prožitky, souvisejícími s prostitucí. K dětem narozeným z prostituce si matka v mnoha případech nedokáže vytvořit vztah. Je tedy možné, že ačkoliv prostituce sama o sobě nebyla důvodem pro umístění dítěte do „cizí péče“ ani v jednom ze sledovaných případů, mohla stát v pozadí tohoto hlavního důvodu.

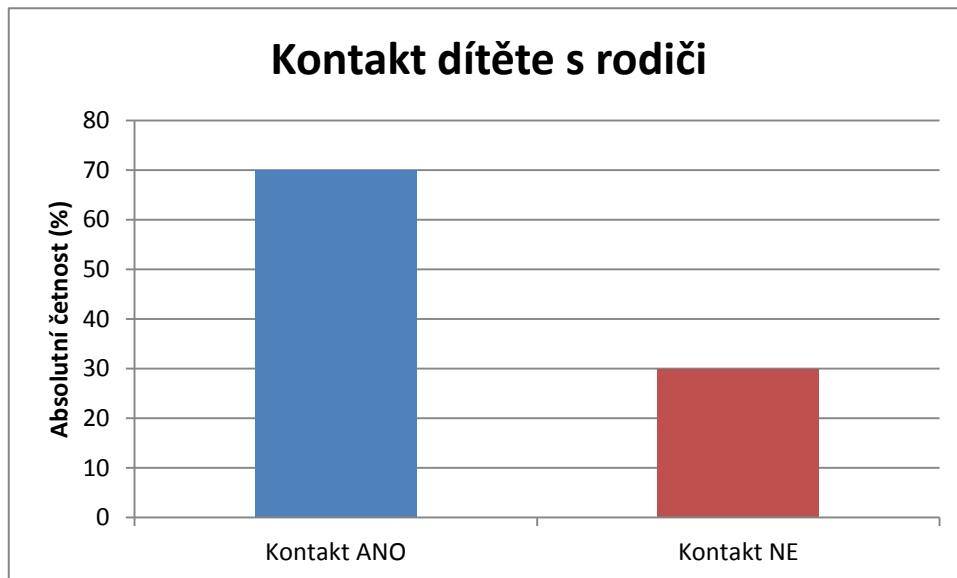
V oddělení identifikačních údajů jsem dále analyzovala údaje o rodičích dětí ve zkoumané skupině. Jak ukazuje následující graf, 50% dětí ze sledované skupiny má pouze jednoho rodiče. Druhý rodič buď zemřel, nebo není uveden v rodném listě dítěte. 45% dětí má oba rodiče a pouze 5% dětí skupiny, tj. pouze jedno dítě, nemá ani jednoho z rodičů. Tento jev vzbuzuje otázku, zda je nutné přistupovat k umístování dětí do NRP, zda alespoň jeden s rodičů nemůže o dítě pečovat, byť za určité podpory. Tuto otázku však vzhledem k nedostatku údajů nemohu spolehlivě zodpovědět.

graf č.7: Struktura přítomnosti rodičů v životě dítěte



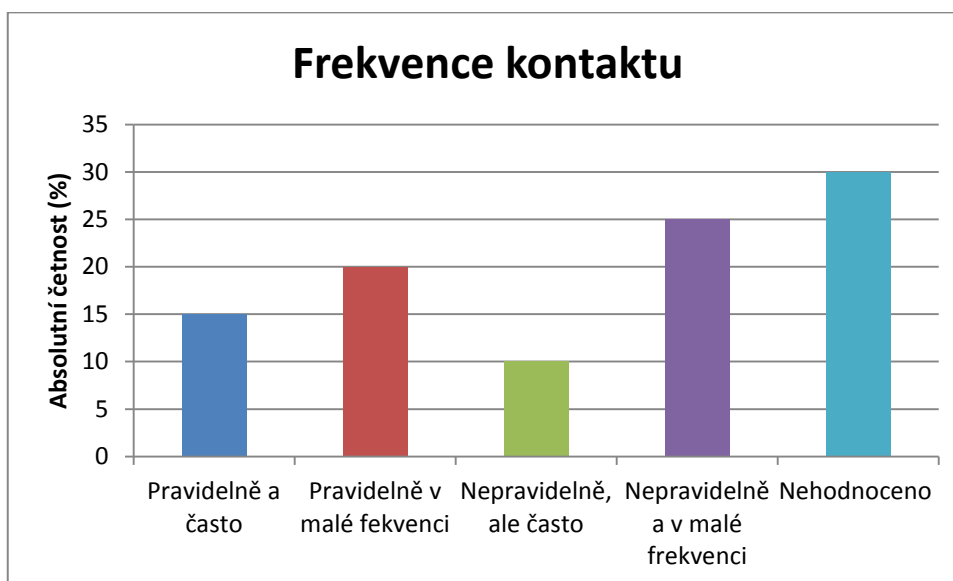
Ve vztahu rodič dítě jsem dále analyzovala, zda a v jaké frekvenci probíhá kontakt dítěte s rodičem. Graf č. 8. ukazuje, že u 70% dětí byl kontakt s rodičem zaznamenán, pouze 30% dětí ze zkoumané skupiny není v kontaktu ani s jedním z rodičů.

graf č.8: Přítomnost kontaktu mezi dítětem a rodičem



Následující graf pak znázorňuje frekvenci zjištěných kontaktů, přičemž u 30% dětí nebyla tato frekvence zpracovateli hodnocena. Z ostatních hodnocených údajů jsem vytvořila přehled nejčastějších výpovědí o frekvenci kontaktů a tyto výpovědi jsem kategorizovala do škály od 1 do 4, kde 1 znamená pravidelný a častý kontakt a 4 nepravidelný kontakt v malé frekvenci. Obecně lze shrnout, že frekvence kontaktů dětí s rodiči je malá. Rodiče navštěvují své děti pravidelně, či nepravidelně, nikoliv však často. I tento závěr je k diskusi o přítomnosti a případné kvalitě sanace rodiny. Tomuto tématu se budu věnovat ještě v další části práce, zkoumající síť služeb pro předmětné rodiny.

graf č.9: Frekvence kontaktů mezi dětmi a biologickými rodiči



Třetí část oddělení identifikačních údajů se týká pečujících osob. Jak vyplývá z tabulky č. 2, je typickou pečující osobou prarodič, či prarodiče ze strany matky dítěte. Prarodiče ze strany otce dítěte pečují o děti v předmětné skupině pouze ve dvou případech a osoby blízké ve třech případech. V převážné většině o děti sledované skupiny pečuje pár, muž a žena, tedy dědeček a babička společně. V osmi případech je pečující osoba pouze jedna a je téměř pravidlem, že jde o ženu. Samotný muž pečuje o dítě jenom v jednom případě. Výstupy analýzy odpovídají tradičnímu uspořádání rodiny a pečující funkci ženy. Ke zjištěným údajům je nutné podotknout, že pečujícími osobami jsou zde myšleny ty, které se skutečně na výchově podílejí. Je téměř pravidlem, že fakticky jsou děti svěřovány do péče jednoho z prarodičů, nikoliv do jejich společné péče, ačkoliv to zákon umožňuje.

Takto uspořádaná data budu dále analyzovat ve vztahu k finanční situaci pečujících osob, neboť ta se dotýká naplňování základních potřeb pečovatelů.

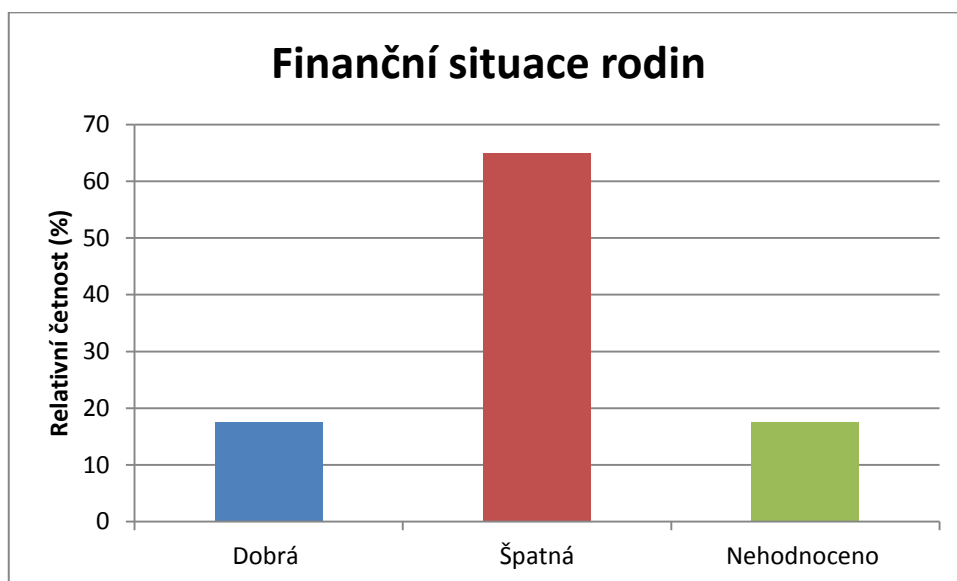
- V případě finanční situace předpokládám vliv počtu pečujících osob na finanční situaci rodiny.
- Předpokládám však také souvislost mezi aktuálním věkem dítěte a počtem dětí svěřených do rodiny na finanční podmínky rodiny.

tab.č.2: Identifikační údaje o pečujících osobách

Jev	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Typ pečující osoby		
Mateřský prarodič	15	75
Otcovský prarodič	2	10
Osoba blízká	3	15
Suma	20	100
Počet pečujících osob		
1 Pečující osoba	8	40
2 Pečující osoby	12	60
Suma	20	100
Pohlaví pečujících osob		
Žena	7	35
Muž	1	5
Pár	12	60
Suma	20	100

Při následném ověřování výše zmíněných předpokladů musím vycházet z jiného základního souboru. Nepůjde o soubor dětí, ale o soubor rodin s dětmi svěřenými do „cizí péče“, neboť v jedné rodině se může vyskytovat více svěřených dětí. Souhrnný počet předmětných rodin je sedmnáct. Pouze tři rodiny mají ve své péči více než jedno dítě. Data o finanční situaci rodin jsem nejdříve zahrнула do tří kategorií a tyto kategorie ohodnotila známkami. Údaj o dobré finanční situaci byl ohodnocen č. 1. Špatná finanční situace byla označena č. 5. Nulou je pak označen stav, kdy z podkladů nebylo možné zjistit jak je rodina finančně zajištěna. Graf č. 10. znázorňuje, že pouze o třech rodinách ze skupiny předmětných rodin lze říci, že je jejich finanční situace na dobré úrovni. Stejný počet rodin nebyl orgánem sociálně-právní ochrany dětí hodnocen. Celkem u jedenácti rodin ze sedmnácti byla zjištěna nízká úroveň finančního zajištění.

graf č.10: Hodnocení finanční situace rodin s dětmi v „cizí péči“



U deseti z analyzovaných rodin bylo zjištěno, že pobírají na děti svěřené do péče výživné alespoň od jednoho z rodičů, případně sirotčí důchod po jednom z rodičů. Sedm rodin ze zkoumaného vzorku je odkázáno zcela na svůj příjem. Konkrétně je příjemcem výživného sedm rodin a tři rodiny přijímají sirotčí důchod.

Co se týká struktury úhrady výživného, to je v pěti případech hrazeno oběma rodiči, případně jedním žijícím, či existujícím rodičem. Ve dvou případech ze sedmi bylo zjištěno, že výživné stanovené oběma rodičům jeden z rodičů nehradí. O pravidelnosti úhrady výživného a jeho výši nemohu činit žádné zásadní závěry, neboť tato stránka není v dokumentech dobře hodnocena. U tří rodin ze sedmi, jimž je hrazeno výživné, nebyla otázka pravidelnosti a odpovídající výše výživného hodnocena vůbec. Třem rodinám je hrazeno výživné pravidelně, z nichž dvěma v nízké výši a jedné ve výši odpovídající. Jedné rodině je výživné hrazeno nepravidelně a v nízké výši.

V případě rodin, které jsou příjemci sirotčího důchodu na děti, je tento sirotčí důchod hrazen pouze po jednom z rodičů. Ve všech případech druhý rodič žije, ale výživné nehradí.

Pro potvrzení výše uvedeného předpokladu, že finanční situace je ovlivňována počtem pečujících osob na finanční situaci rodiny, nebylo nutné přistupovat k statistickému přepočtu, neboť z popsaných údajů vyplývá, že finanční situace je špatná ve většině rodin.

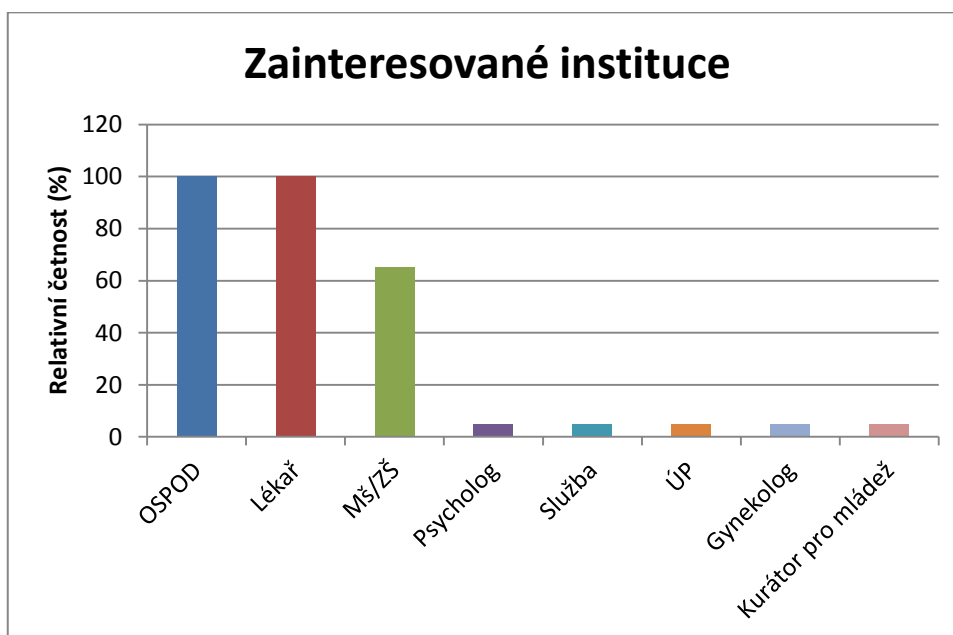
Přesto jsem metodou korelace provedla porovnání souboru 1 - počet pečujících osob ve skupině předmětných rodin a souboru 2 - finanční situace ve skupině předmětných rodin. Existence nízké závislosti se ukázal jako správný. Korelační koeficient je v tomto případě -0,11659, což znamená velmi nízkou nepřímou závislost. Lze tedy říci, že finanční situaci zkoumaných rodin ovlivňuje počet pečujících osob pouze minimálně. **Druhá pracovní hypotéza nebyla potvrzena.**

Ke stejnému závěru jsem došla v případě třetí pracovní hypotézy, kdy jsem předpokládala vliv počtu svěřených dětí v rodině na finanční zabezpečení rodiny. Koeficient korelace pro tyto dvě zkoumané veličiny je -0,01672, to znamená, že jedna matice dat neovlivňuje druhou. **Ani v tomto případě nebyla hypotéza potvrzena.**

Další nabízející se hypotetická otázka, zda může být finanční situace rodin ovlivněna jejich aktuálním věkem, se mi jeví vzhledem k závěrům předchozích dvou hypotéz bezpředmětnou. K problematice finanční situace rodin lze pouze konstatovat, že je obecně špatná, což je dáno charakterem formy NRP, která není podporovaná státem. Jedním ze závěrů mé práce tedy bude tvrzení, že potřeby rodin s dětmi svěřenými do „cizí péče“ jsou v oblasti materiálního zabezpečení“ spíše nenaplněny.

Čtvrtá část první kategorie se týká sítě služeb a sítě dalších osob, k nimž má dítě vztah, mimo rodinu předmětnou a mimo rodinu biologickou. Nejdříve jsem analyzovala síť institucí, které jsou zainteresovány na řešení situace dítěte. Výstupní data zcela jednoznačně ukazují na nedostatky v této oblasti. Ve všech případech ve zkoumané skupině je zastoupen OSPOD a praktický lékař. Tato data nejsou nijak významná, neboť u obou institucí se jedná o zákonnou povinnost těchto institucí. Podobně je tomu v případě předškolních, či školních vzdělávacích institucí, která jsou zastoupena 65% ve skupině dvaceti dětí. Školní docházka je povinná a některé děti navštěvují i předškolní zařízení. Zbýlých 35% jsou děti nízkého věku, které ještě nedocházejí ani do mateřských škol. Institucemi, které se v souboru objevily vždy pouze v jednom případě, jsou odborník z oblasti psychologie, odborník z oblasti gynekologie, úřad práce, kurátor pro mládež a sociální služba. Viz následující graf.

graf č.11: Síť institucí zainteresovaných na řešení situace dítěte

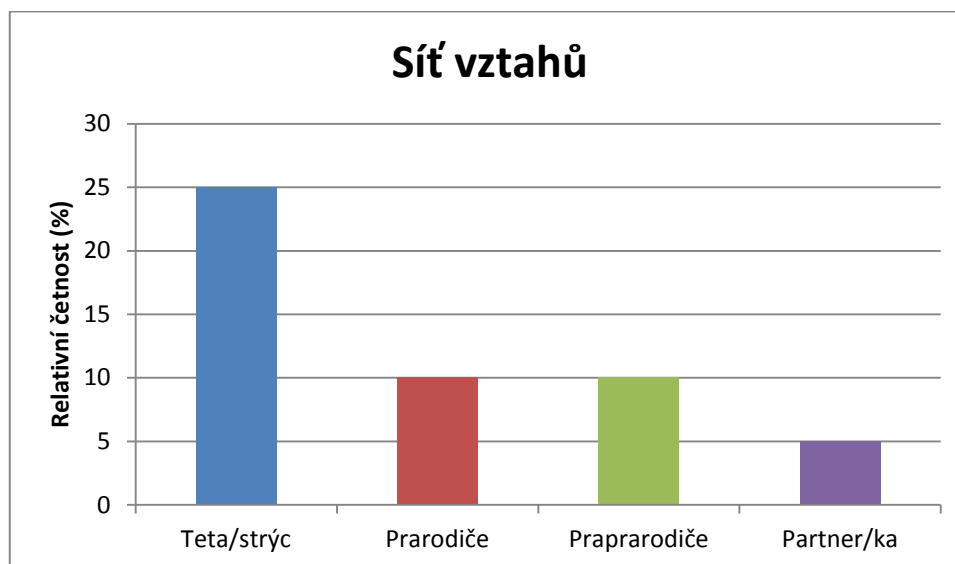


Výstupy této části nelze považovat za potvrzení neexistence sítě služeb pro předmětné rodiny. Spíše za selhání v oblasti sanace rodiny. Samotný OSPOD nemůže vzhledem ke své kapacitě s rodinou efektivně pracovat. Navíc se domnívám, že by ani neměl. Měl by být koordinátorem těchto služeb a institucí, které bude dítěti zprostředkovávat na základě vyhodnocení jeho potřeb. Není však třeba zdůrazňovat potřebnost služeb pro práci s takto rizikovými rodinami.

Poslední z kategorie identifikačních údajů je analýza sítě vztahů dítěte s osobami žijícími mimo rodinu, v níž je vychováváno a mimo biologickou rodinu. Tato síť je velmi potřebná jak pro podporu rodiny, tak pro dítě samotné. Stejně jako u sítě institucí vyplynulo z výzkumu, že vztahová síť je velmi nekvalitní. Následující graf znázorňuje, že děti v předmětné skupině mají nejčastěji vytvořen vztah se svými tetami či strýci, ale pouze v 25%. Zanedbatelné procento pak tvoří vztah s prarodiči (to v případě, že je dítě v péči osoby blízké, případně se jedná o prarodiče ze strany druhého rodiče), dále pak s rodiči prarodičů a v jednom případě má dítě vztah ke svému současnému partnerovi (jedná se o dítě v adolescentním věku). Je zřejmé, že u mnoha dětí nebyla identifikována žádná další vztahová síť. Závěry opět nevypovídají o tom, že tato síť nutně neexistuje. Naopak dá se předpokládat. Výstupy však ukazují na nedostatečnou pozornost věnovanou této oblasti. Zejména u dětí svěřených do „cizí péče“ je nutnost tuto síť zmapovat, neboť jejich biologická rodina selhala (navíc, jak bylo uvedeno výše, nic neukazuje na sanaci

biologické rodiny) a děti jsou v převážné většině svěřeny do péče prarodičů, u kterých se dá již předpokládat nemoc, nemožnost, či dokonce smrt. U těchto dětí je značné riziko, že se ocitnou bez jakékoliv péče a hledání náhradní pečující osoby bude nutné provádět v krizové situaci.

graf č.12: Síť vztahů



Závěry oddílu identifikačních údajů se dají shrnout následovně. Identifikační údaje jsou zpracovateli v hodnocení uváděny poměrně pečlivě. Pouze v případě hodnocení kontaktů s rodiči byly shledány určité nedostatky. V této části byly analyzovány následující závažné fakty: Děti jsou umisťovány do „cizí péče“ ve velmi nízkém věku, nejčastějším důvodem pro umístění je závislost rodiče na návykových látkách, pouze jedno dítě ze zkoumané skupiny je oboustranným sirotkem, polovina má alespoň jednoho rodiče a téměř polovina má rodiče oba, Dalšími rizikovými faktory jsou pak špatná finanční situace rodin s dětmi svěřenými v „cizí péči“, a dále fakt, že na řešení situace dítěte a rodin nejsou zainteresovány žádné služby a instituce, krom těch, jimž to ukládá zákon, není mapována síť vztahů dítěte a rodiny.

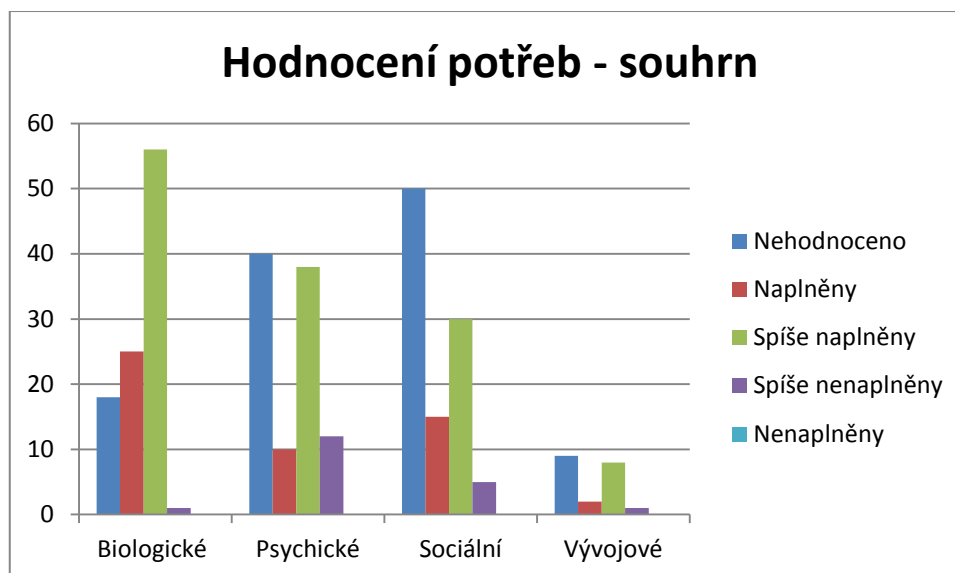
11.2. Analýza základních potřeb

Z oddílu identifikačních údajů nyní přejdu do oddílu hodnocení jednotlivých potřeb dětí. Tento oddíl zanalyzuji nejdříve souhrnně a následně budu hodnotit každou kategorii potřeb zvlášť.

Jak jsem již výše uvedla, pro sledování hodnocení jednotlivých oblastí potřeb a jejich konkrétních součástí byla užita metoda škálování. Zvolila jsem škálu na stupnici od 0 do 4, kde 0 znamená, že daná oblast nebyla zpracovatelem dokumentu hodnocena vůbec, případně byla hodnocena nedostatečně. Číslem jedna je označena oblast, která ukazuje na naplnění dané potřeby, či její součásti. Označení číslem 2 znamená, že hodnocení nebylo zcela určité, nicméně z kontextu celého dokumentu plyne, že potřeba, či její součást jsou naplněny. Číslo 3 značí stejně jako číslo 2, že hodnocení nebylo jednoznačné, ale kontext dokumentu naznačuje nenaplnění potřeby, či její části. Číslem 4 jsou označeny potřeby jednoznačně nenaplněné.

Pomocí uvedené škály bylo analýzou zjištěno, že u jednotlivých základních potřeb převládá označení spíše naplněno a nehodnoceno. Následující graf ukazuje, že oblast biologických potřeb je pracovníky hodnocena nejčastěji. Naopak nehodnoceny jsou zejména psychické a sociální potřeby dítěte. Jednoznačné naplnění potřeb vyplynulo v hodnocení nejčastěji v oblastech biologických a sociálních. Jednoznačné nenaplnění potřeb nebylo analyzováno ani v jednom případě.

graf č.13: Hodnocení naplňování všech oblastí potřeb dítěte

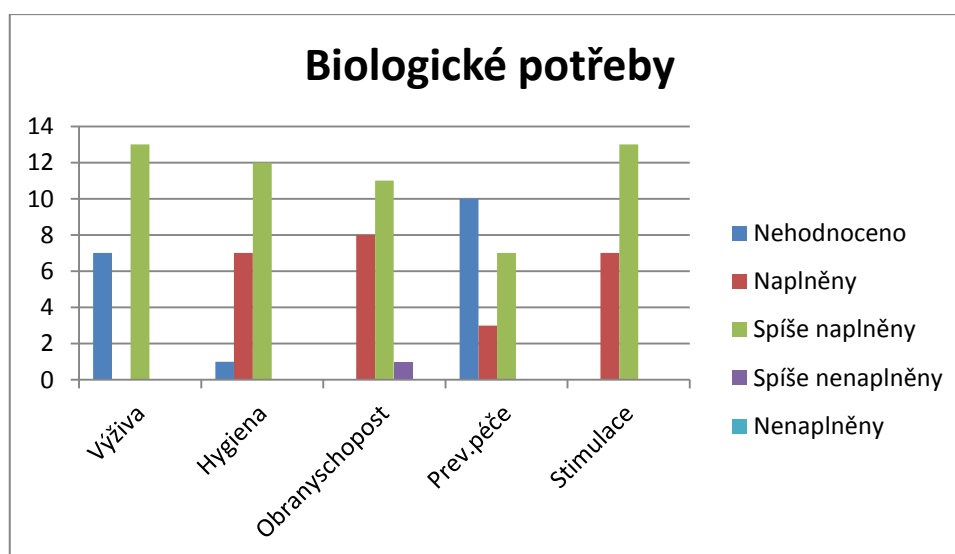


Analýzu hodnocení jednotlivých potřeb jsem provedla stejnou metodou, jako souhrnnou analýzu. Oblasti potřeb jsem rozdělila do několika jednotlivých skupin dle Dunovského. Jako první jsem zkoumala hodnocení naplňování základních biologických potřeb dětí. Tuto oblast jsem rozdělila do pěti skupin a sledovala v ní naplnění odpovídající kvality a

množství výživy, uspokojování hygienických požadavků jako je teplo, čistota, světlo, potřeba svého místa apod. Dále jsem sledovala hodnocení dostatečné obranyschopnosti dítěte, přísun adekvátních podnětů pro CNS a pohybový rozvoj a preventivní léčebnou, či rehabilitační péči.

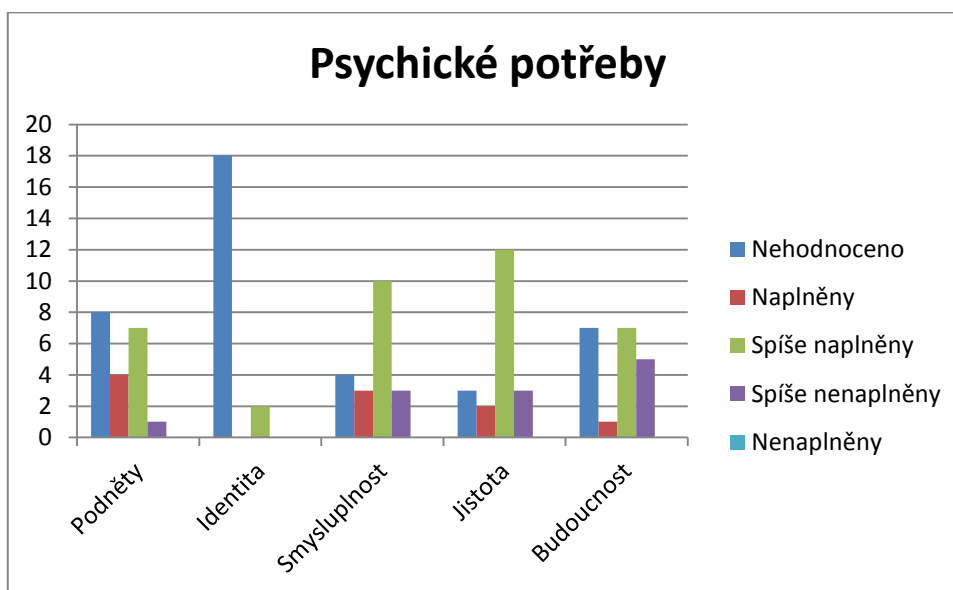
Graf č. 14. znázorňuje výstupy zkoumání, které odpovídají souhrnnému přehledu o hodnocení potřeb výše. Naplňování biologických potřeb bylo zpracovateli poměrně dobře hodnoceno a je zřejmé, všechny skupiny biologických potřeb jsou spíše, naplňovány. Kompletní naplnění lze zaznamenat u osmi dětí ze zkoumané skupiny dvaceti dětí v případě potřeby dostatečné obranyschopnosti. O sedmi dětech se dá říci, že mají zcela naplněnou potřebu uspokojování hygienických požadavků a potřebu náležitého přísunu podnětů, tedy stimulace. Nehodnocena je nejčastěji preventivní péče a odpovídající výživa. Domnívám se, že výstupy jsou zdůvodnitelné jakousi „hmatatelností“ těchto potřeb. Tyto potřeby jsou pro hodnocení dobře uchopitelné, neboť je lze vidět, případně o nich dohledat údaje. Nehodnocení potřeby odpovídající výživy vypovídá nejspíše o tom, že naplnění této potřeby je bráno zcela automaticky. Pokud není dítě extrémně štíhlé, nebo naopak obézní, je zde předpoklad, že je živeno dobře. Podobně tomu je v případě potřeby preventivní péče. Předpokládám, že tu zpracovatelé považují za naplněnou už jen faktem, že dítě má povinně zajištěnou lékařskou péči. Je však nutné říci, že analyzované dokumenty obsahují podrobný návod k vyplnění, v němž jsou jednotlivé potřeby z oblasti biologických potřeb zahrnuty. Nejde tedy o nedostatek ze strany autora dokumentů, nýbrž ze strany zpracovatelů.

graf č.14: Hodnocení naplňování biologických potřeb dítěte



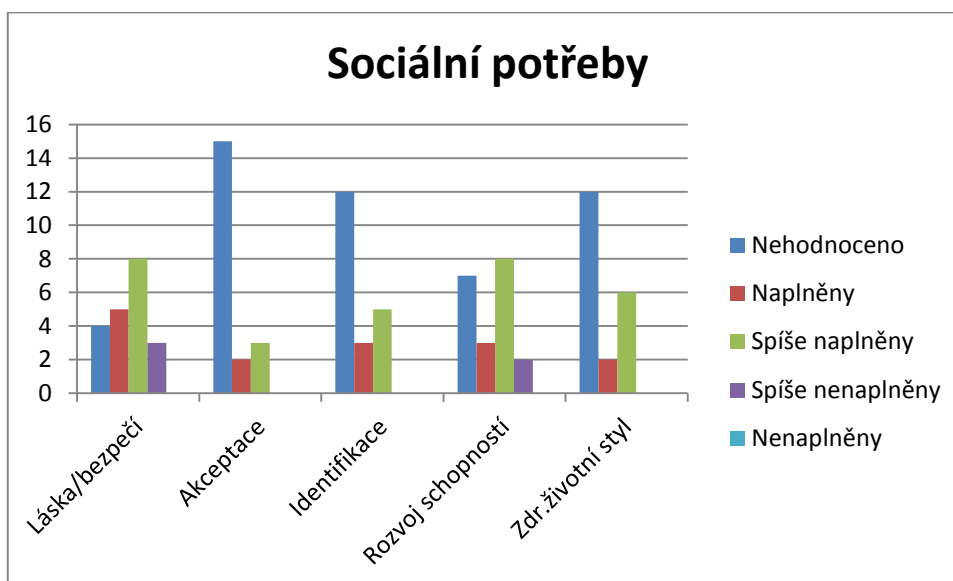
Při zkoumání hodnocení oblasti psychických potřeb byla využita opět stejná metodologie jako v případě biologických potřeb. Psychické potřeby byly rozděleny na potřebu náležitého přívodu podnětů (rozdílně od stimulace v biologických potřebách je zde hodnocen zejména dostatek „lidských podnětů“), dále pak potřeba vědomí vlastní identity, potřeba smysluplnosti světa, potřeba jistoty, uspokojovaná především v citových vztazích dítěte k dospělým a konečně potřeba otevřené budoucnosti. Analýzou v této oblasti bylo velmi často identifikováno nedostatečné hodnocení, či zcela chybějící hodnocení, opět navzdory tomu, že formulář IVSD se těmito potřebám podrobně věnuje. Největší potíže při hodnocení činila zpracovatelům potřeba identity, která byla v souboru dvaceti dětí hodnocena pouze u dvou z nich. Zdůvodnění tohoto jevu nelze postavit na faktu, že se identita dítě začíná utvářet až kolem třetího roku života dítěte. Graf č. 3., který znázorňuje strukturu aktuálního věku dětí zkoumané skupiny, je důkazem toho, že většina dětí této skupiny je již v období utváření, či jasného uvědomování si své vlastní identity. Pouze tři děti jsou aktuálně v batolecím věku. (srov. rozdíl s obdobím umístění do „cizí péče“). Zdůvodnění najdeme tedy zřejmě v obtížném uchopení psychických potřeb bez dobré znalosti o důležitosti jejich naplnění a důsledcích jejich nenaplnění. V opozitu se snadnou vizualizací biologických potřeb jsou psychické potřeby a jejich naplnění na první pohled neviditelné. V souboru psychických potřeb jsou ještě významnějším ukazatelem závěry o předpokládaném naplnění potřeby jistoty a smysluplnosti světa. Zřejmě proto, že oblast „jistota a bezpečí“ a „vedení a hranice“ jsou v dokumentu uvedeny, jako samostatný oddíl, nikoliv formou podotázek k jednotlivým oddílům, jako je tomu v jiných případech hodnocení. (viz příloha č. 1.) Výstupy analýzy hodnocení psychických potřeb jsou opět graficky znázorněny v grafu č. 15.

graf č.15: Hodnocení naplňování psychických potřeb dítěte



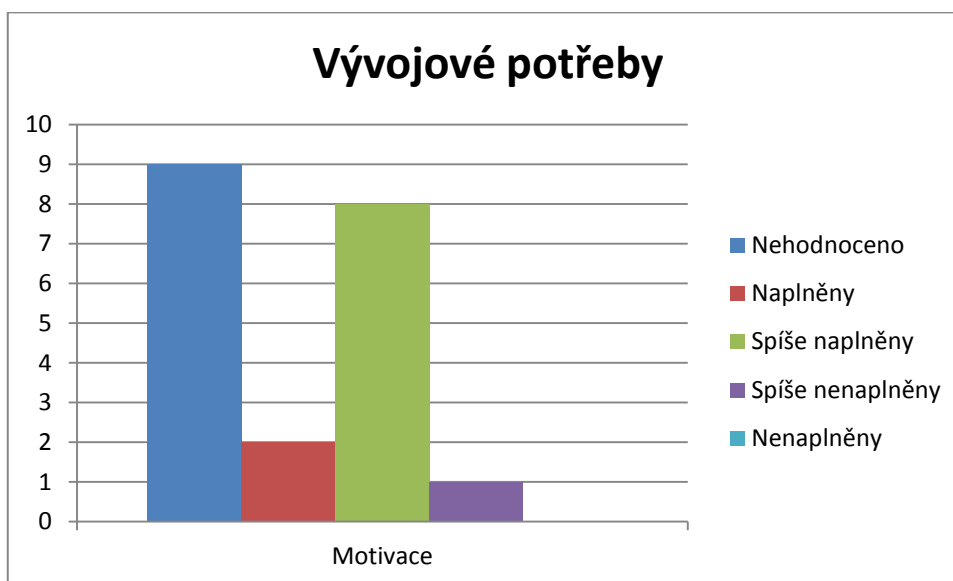
V případě sociálních potřeb jsou závěry analýzy podobné jako u předchozí oblasti. Tři z pěti potřeb jsou nejčastěji zpracovatelé nehodnoceny, nebo hodnoceny nedostatečně. (viz graf č. 16) Nejhuře hodnocenou potřebou je potřeba akceptace, čili přijetí dítěte takového, jaké je. Dalšími velmi špatně hodnocenými potřebami jsou identifikace s dítětem a potřeba osvojení si zdravého životního stylu. Tyto pojmy IVSD konkrétně neobsahuje, nicméně obsahuje jiné výrazy, které by se po jejich řádném zhodnocení daly v analýze zahrnout do těchto skupin potřeb. U osmi z dvaceti dětí lze předpokládat naplnění potřeb lásky a bezpečí a odpovídajícího rozvoje schopností a dovedností. Potřeba lásky a bezpečí je zcela naplněna u pěti dětí. Toto hodnocení považuji za nedostatečné vzhledem ke struktuře IVSD, kde je citovému přimknutí dítěte k pečovateli věnováno několik oddílů. Opět je nutné konstatovat, že významným potřebám není ze strany hodnotitelů věnovaná dostatečná pozornost. Důvody předpokládám podobné jako v případě psychických potřeb, totiž neschopnost zpracovatelů uvědomit si důsledky nenaplnění takových potřeb zejména v případě dětí v NPR, vyplývající pravděpodobně z neznalosti teoretických východisek o základních potřebách dětí.

graf č.16: Hodnocení naplňování sociálních potřeb dítěte



Poslední analyzovanou oblastí potřeb jsou vývojové potřeby, z nichž jsem vybrala pouze jednu, nejlépe uchopitelnou. Jedná se o potřebu motivace k učení, poznávání, rozvíjení a růstu. U osmi dětí je z hodnocení možné předpokládat naplnění této potřeby. U devíti z dvaceti dětí nebyla potřeba hodnocena. Dvě děti mají potřebu zcela naplněnou a jedno dítě má potřebu spíše nenaplněnou. Výsledky analýzy stejně jako u ostatních oblastí nevyovídají o tom, že polovina ze sledované skupiny nemá potřebu naplněnou. S touto potřebou pouze není u poloviny dětí svěřených do „cizí péče“ v předmětném regionu pracováno. Nezbyvá než jev vysvětlit stejným způsobem jako výše. K hodnocení motivovanosti dítěte je potřeba dobré znalosti rodiny a vztahů a častý kontakt s dítětem. Je patrný na první pohled, jako záznam o očkování v očkovacím průkazu. Přehled naplňování vývojových potřeb viz následující graf.

graf č.17: Hodnocení naplňování vývojových potřeb dítěte



V průběhu analýzy potřeb jsem také dospěla k závěru, že někteří zpracovatelé hodnotili potřeby dětí lépe a důkladněji, než jiní. Přes unifikaci formulářů IVSD je možné vysledovat osobní postoj jednotlivých pracovníků. Na základě tohoto poznatku jsem formulovala čtvrtou pracovní hypotézu v následujícím znění:

- Na výsledky hodnocení potřeb dětí má vliv osoba zpracovatele.

Hypotézu jsem ověřovala opět korelační technikou. Pro ověření jsem nejprve vytvořila dva soubory dat. První soubor byl sestaven přiřazením číselného kódu od 1 do 6 každému ze zpracovatelů. Následně jsem ke každému dítěti přiřadila příslušného pracovníka, resp. jeho číslo. Druhý datový soubor byl vytvořen tak, že jsem shromáždila údaje o hodnocení jednotlivých dětí ve všech sledovaných oblastech potřeb, čímž vzniklo dvacet číselných řad. Z každé z těchto řad jsem pomocí modu zjistila hodnotu, která se v matici objevila nejčastěji. Míru statistické závislosti určuje výsledný korelační koeficient 0,399187. Jedná se o přímou závislost, nikoliv však silnou. **Souvislost (korelace) mezi zpracovatelem a výsledky hodnocení byla potvrzena, analogicky považuji za potvrzenou také čtvrtou pracovní hypotézu.**

Druhý oddíl analýzy tak nelépe vystihuje toto shrnutí. Oblast potřeb je ze strany OSPOD hodnocena velmi špatně. Nejhorše hodnocenými kategoriemi jsou psychické a sociálních potřeby. Relativně dobře hodnocené jsou pouze ty potřeby, které jsou dobře viditelné a ověřitelné z listin. Pracovníci neumí hodnotit odpovídající výživu dítěte, preventivní

lékařskou péči a naprosto fatální je hodnocení potřeb identity, akceptace dítěte, identifikace pečujících osob s dítětem a potřeba osvojení zdravého životního stylu.

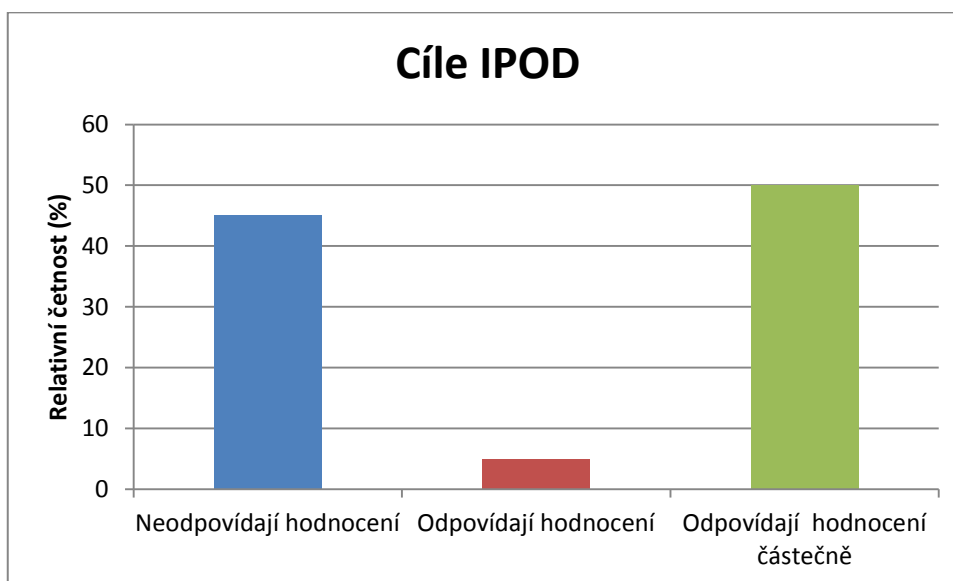
11.3. Analýza individuálního plánu ochrany dítěte

Ještě než přistoupím k popisu analýzy závěrečného oddílu, tedy formuláře IPOD, považuji za nutné zmínit, že ze zkoumaných dokumentů vyplynuly u každého dítěte určitá rizika, na základě kterých by měl být individuální plán sestavován. Tato rizika však nejsou ve formulářích IVSD samostatně hodnocena, resp. neexistuje samostatné oddělení s názvem „rizika“. Přesto jsem se rozhodla analyzovat, zda jsou tato rizika hodnotiteli vnímána a do IPOD zapracována.

Individuální plán ochrany dítěte zahrnuje následující čtyři vzájemně na sebe navazující části. Jedná se o cíle, plánované kroky a opatření, odpovědné osoby a termín. Analýzu dat uvedených v IPOD jsem provedla stejným způsobem, jako ve výše uvedených oddílech a kategoriích. Výpovědím uvedeným v dokumentech jsem přiřadila číselný kód a následně údaje zpracovala kvantitativně.

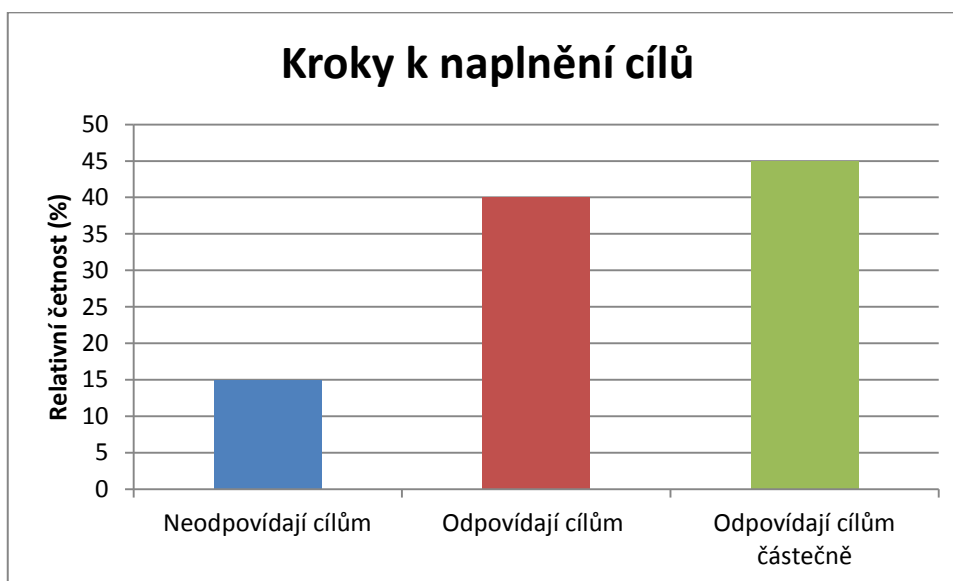
Nejdříve jsem se tedy zaměřila na analýzu cílů v plánech ochrany dětí. Textové výpovědi jsem v tomto případě opatřila číselnými kódy od 0 do 2, kde nula vyjadřuje, že stanovené cíle neodpovídají vyhodnocení situace dítěte. Jedna naopak označuje cíle odpovídající hodnocení zcela a číslem dvě jsou označeny cíle, které odrážejí hodnocení situace dítěte částečně. Z následujícího grafického znázornění vyplývá, že v devíti případech cíle plánu neodpovídají informacím z hodnocení situace dítěte, u deseti dětí bylo zjištěno, že odpovídají tomuto hodnocení částečně. Zcela odpovídaly stanovené cíle předcházejícímu hodnocení pouze u jednoho dítěte.

graf č.18: Cíle v individuálním plánování ochrany dítěte



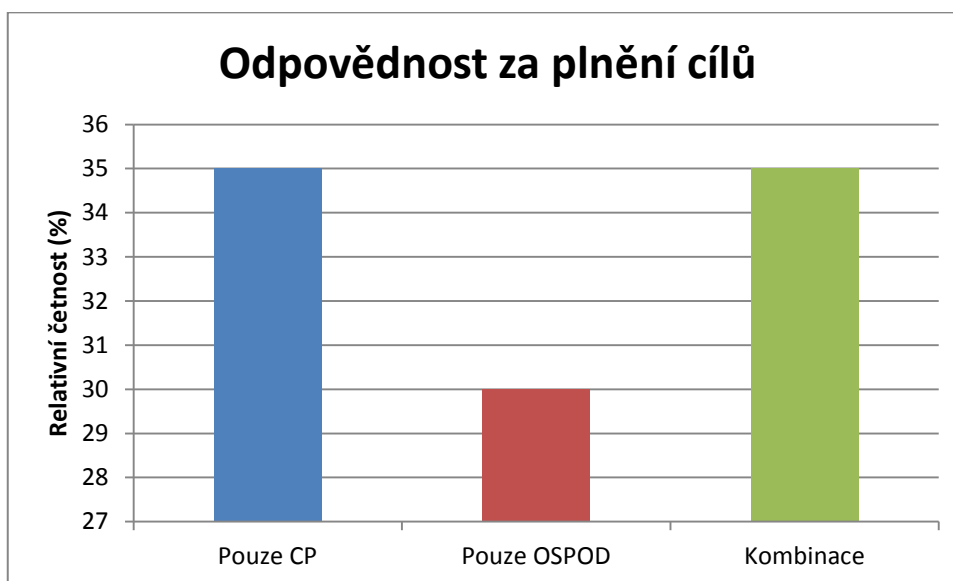
Je zřejmé, že plánované kroky a opatření se vztahují ke stanoveným cílům. Jde o to, jak těchto cílů dosáhnout. Přes tuto zřejmost jsem analýzou zjistila, že v devíti případech odpovídají plánované kroky a opatření cílům pouze částečně a ve třech případech vůbec. Pouze v osm IPOD obsahovaly plánované kroky a opatření stanoveným cílům. Je důležité uvést, že jsem tuto oblast hodnotila skutečně pouze ve vztahu ke stanoveným cílům bez ohledu na skutečnost, zda cíl odpovídal, či neodpovídal vyhodnocení situace dítěte. Postup analýzy byl opět shodný s předchozím zkoumáním. Jednotlivým textovým tvrzením byly přiřazeny číselné kódy od 0-2. Zde znamená číslo nula, že kroky a opatření neodpovídají cílům, číslo jedna označuje odpovídající kroky, číslo dva pak zahrnuje částečný odraz kroků a opatření ve vztahu k cílům. Graf č. 19. opět zjištěné výstupy znázorňuje graficky.

graf č.19: Plánované kroky a opatření



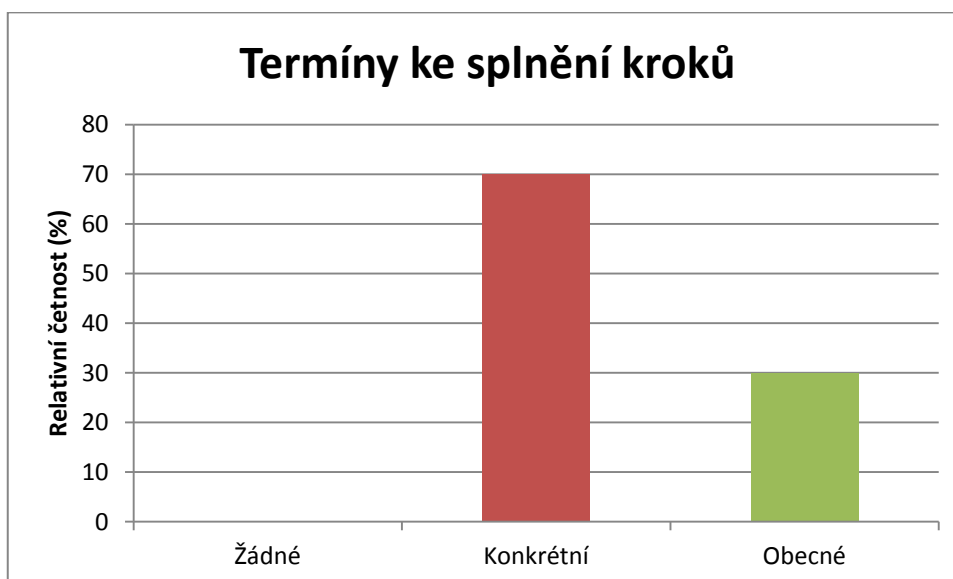
Odpovědnými osobami jsou v IPOD myšleny ty osoby, které zodpovídají za naplnění stanovených cílů. IPOD by měl být společným dílem všech osob zainteresovaných na ochraně dítěte, všichni by se také měli podílet na stanovování cílů a plánování kroků a opatření k jejich dosažení. Kdo by však měl být tím, kdo nese za plnění plánu odpovědnost? Některé cíle mohou být stanoveny tak, že kroky k jejich naplnění budou výhradně na pečovateli. Nesou pak tuto odpovědnost za naplnění oni? Nebo je žádoucí, aby odpovědnou osobou byl výhradně pracovník OSPOD? Domnívám se, že v ideálním případě by mělo jít o kombinaci odpovědnosti. Je důležité, aby pracovník OSPOD plnil jakousi funkci koordinátora, není však nutné, aby veškerá odpovědnost zůstávala na něm. Participací pečovateli a v nejlepším případě také dítětem je podporována motivace k rozvoji a překonávání překážek. Analýza odpovědných osob je svou strukturou shodná s ostatními analýzami v tomto oddíle. Jen číselné kódy od 0 do 2 označují jiné jevy. Číslo nula odráží údaje v IPOD, kdy za všechny naplánované cíle nese odpovědnost pouze pracovník OSPOD. Číslem jedna je označen stav, kdy je odpovědnost zcela na pečující osobě a číslo dva značí podíl odpovědnosti pracovníka i pečovatele. Výstupy zkoumání této oblasti ukazují, že kombinovaná odpovědnost byla zvolena u 7 individuálních plánů. Stejný počet delegoval odpovědnost pouze na pečovatele a v šesti případech je břímě odpovědnosti výhradně na pracovnících OSPOD. Viz graf č. 20.

graf č.20: Odpovědné osoby



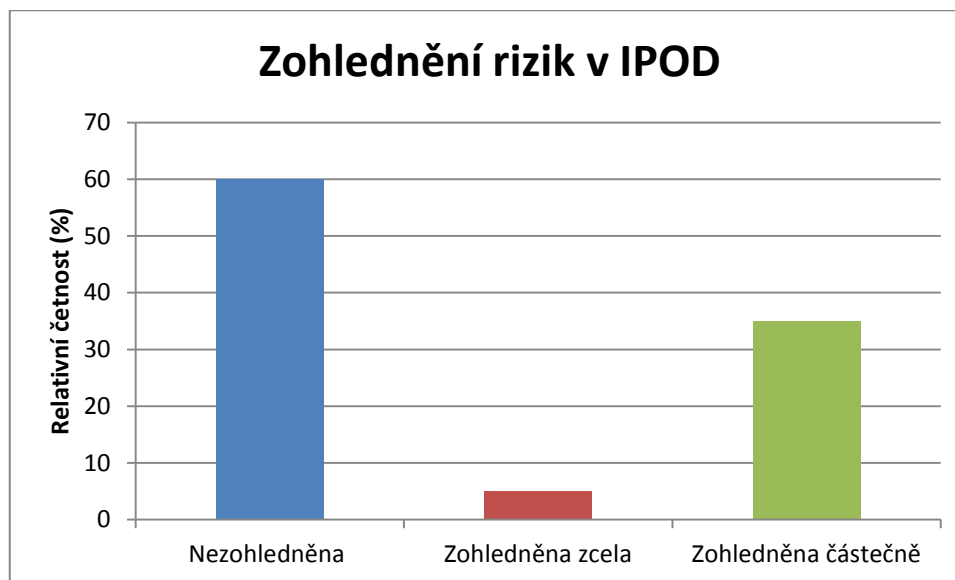
Stanovování termínů pro plnění jednotlivých kroků a opatření konkrétních cílů byla zpracována následovně. Data vyskytující se v dokumentu byla rovněž zařazena do tří kategorií, jimž byly přiřazeny číselné kódy od 0 do 2. Zde nula označuje, že nebyl stanoven žádný termín. Číslo jedna je charakteristické pro zcela konkrétní termíny a číslo dva pro termíny obecné, jako je například slovo „občas“, „průběžně“ apod. Následující grafické zobrazení ukazuje, že ve většině případů jsou jednotlivé termíny uváděny zcela konkrétně, což je pozitivní zjištění. Obecně byly termíny stanoveny pouze v šesti případech a nebyl zaznamenán žádný výskyt číselného kódu nula.

graf č.21: Termíny pro naplnění jednotlivých kroků a opatření



Posledním zkoumaným jevem v IPOD, ale i v celé práci je oblast rizik. Konkrétně bylo zkoumáno, zda se jednotlivá rizika identifikovaná v průběhu analýzy formuláře IVSD, odrážejí v individuálním plánu ochrany dítěte. Zjištěných rizik je velká škála, obtížně by se dala kvantifikovat, jednotlivé rizikové faktory bych musela příliš zobecnit. V tom případě by se daly velmi zhruba srovnat s kategorií důvodů, pro které byly jednotlivé děti svěřené do „cizí péče“. Příkladně lze zmínit často se opakující riziko nemožnosti navázat citové pouto v odpovídajícím vývojovém období, či přehlížení dítěte rodičem, které dítě těžce prožívá. Mezi rizika jsem řadila i špatnou finanční situaci rodiny, případně nevědomost dětí o tom, že jejich pečující osoby nejsou jejich rodiči apod. Kódy od 0 do 2 byly v tomto případě přiřazovány následujícím způsobem. Pro nulu platí, že identifikovaná rizika v IPOD nejsou zohledněna vůbec. Číslo jedna je přiřazeno plnému zohlednění rizik v IPOD a číslo dva značí částečné zohlednění rizik, tedy ne všech, pouze některých, případně jejich částí. Výsledky zkoumání jsou fatální. Více než u poloviny dětí není na rizika pro jejich současný či budoucí vývoj kladen žádný zřetel. Částečně zohledněna jsou rizika v sedmi případech, což však znamená, že i v těchto hodnoceních jsou obsažena zřejmá rizika, která nejsou nijak ošetřena. Pouze v jednom případě ze zkoumané skupiny se analyzovaná rizika plně odrážejí v IPOD. Viz graf č. 22.

graf č.22: Zohlednění rizik v individuálním plánu ochrany dítěte



Souhrnné výsledky posledního oddílu analýzy zabývající se individuálním plánem ochrany dětí jsou následující. Cíle IPOD neodpovídají výsledkům z předcházejícího vyhodnocení situace dítěte. Cíle IPOD jsou pravděpodobně stanovovány pouze pracovníkem orgánu

sociálně-právní ochrany dětí bez participace dalších institucí a především samotných pečujících osob, případně dětí. Termíny jsou stanovovány ve většině případů zcela konkrétně, což je dle mého názoru identifikací pracovníků spíše s rolí úředníka, než s rolí pomáhajícího. V IPOD není brán žádný zřetel na rizika, která sice nejsou v dokumentu IVSD konkrétně sledována, nicméně naprosto zřejmě vyplývají z kontextu hodnocení.

11.4. Přehled nejčastějších problémů a návržení souboru opatření

V závěru každého oddílu analýzy byla zmapována úroveň vyhodnocování situace dětí a rodin s dětmi svěřenými do „cizí péče“. Poslední oddíl byl zaměřen na zhodnocení, zda se skutečnosti zjištěné hodnocením situace rodin odráží v individuálním plánu ochrany dítěte, tedy jak jsou reflektovány. Rovněž byly popsány nejčastější problémy při vyhodnocování situace dítěte, které z výzkumu vyplynuly. Tyto identifikované potřeby nyní ještě jednou přehledně shrnu. Bylo zjištěno, že:

- Děti ve zkoumaném regionu jsou umisťovány do „cizí péče“ ve velmi nízkém věku a nejčastěji z důvodu závislosti rodiče, případně rodičů na návykových látkách.
- Až na jeden případ mají všechny děti alespoň jednoho rodiče, téměř polovina z nich má rodiče dokonce oba.
- Rodiny s dětmi v „cizí péči“ jsou ve většině případů velmi špatně materiálně zabezpečené.
- Na řešení situace dítěte nejsou zainteresovány žádné služby a instituce, vyjma těch, kterým to ukládá zákon.
- Zpracovateli hodnocení není mapována síť vztahů dítěte a rodiny.
- Zpracovatelé velmi špatně, či dokonce vůbec nehodnotí naplňování základních potřeb dětí, až na potřeby biologické.
- Cíle individuálního plánu ochrany dítěte neodpovídají skutečností zjištěným při hodnocení situace dítěte.
- Stanovování cílů individuálního plánu provádí pravděpodobně pouze pracovníci OSPOD, bez participace pečujících osob, případně dětí a také bez účasti služeb, přičemž odpovědnost za plánované kroky a opatření vedoucí k naplnění cílů IPOD je často delegována pouze na pečující osoby.
- Není brán žádný zřetel na rizika, která sice nejsou v dokumentu IVSD konkrétně sledována, nicméně naprosto zřejmě vyplývají z kontextu hodnocení.

Na základě uvedených zjištění nyní definuji v souladu s jedním z cílů této práce minimální rámec opatření pro odstranění nedostatků zjištěných výzkumem. Tato opatření rozdělím do dvou částí. První část opatření je závislá na vytvoření nové státní koncepce a je předmětem řešení především prostřednictvím legislativních úprav.

Opatření, která by měla být učiněna v oblasti legislativy:

- Bylo by vhodné rozlišit zákonné podmínky, za kterých mohou být děti svěřeny do „cizí péče“ a za kterých do pěstounské péče. Případné metodické sjednocení praxe opatrovnických soudů se nejeví jako dostatečné, neboť každý ze soudců může a také tak činí, vykládá zákon po svém a metodickými doporučeními ministerstev se neřídí, neboť ta nejsou k výkladu zákona oprávněna.
- Je nutné zaměřit se na monitoring a vyhledávání rizikových rodin s dětmi nízkého věku, nejlépe však ještě v období těhotenství, kde je podezření na užívání návykových látek rodiči a těmto rodinám poskytnout podporu při výchově dětí.
- Je nutné propojit informační systémy služeb, jejichž cílovou skupinou jsou osoby závislé na návykových látkách se systémem OSPOD.
- Za naprosto nezbytné považuji zabývat se odpovědně sanací rodin za pomoci odpovídajících služeb. Pokud takové služby nejsou v regionu dostupné, je nutné vytvořit tlak k jejich vzniku. Důležité je zmínit, že je třeba změnit princip dobrovolnosti využití služby v těchto případech, při sanaci rodiny není možné se obejít bez legálního tlaku společnosti na rodičovskou odpovědnost.
- Stejně je tomu i v případě kontaktů dětí s biologickými rodiči. Tento kontakt musí být monitorován, vyhodnocován, podporován, pokud je v zájmu dítěte, případně doprovázen kompetentním pracovníkem, pokud je komplikovaný.
- Důležité je začít se zabývat finanční situací rodin s dětmi v „cizí péči“, a to na legislativní úrovni. Rodiny ve špatné finanční situaci si krom jiného nemohou dovolit zaplatit potřebnou službu a stát jim na úhradu těchto služeb ničím nepřispívá.
- Měla by vzniknout síť specifických služeb pro tyto rodiny, které by zahrnovaly např. odlehčovací služby pro pečovatele, socializační pobyty pro děti, pomoc při kontaktu s biologickou rodinou, doprovázení atd., podobně, jako vznikla pro rodiny pěstounské.

- Dalším z doporučení je jinak koncipovat vzdělávání pracovníků OSPOD v oblasti základních potřeb dítěte. Tito pracovníci samozřejmě základním vzděláváním prošli a mají k dispozici i dostatek odpovídající literatury, ale pro správné zacházení s potřebami to nestačí. Řešením by mohly být intenzivní zážitkové vzdělávací programy, které by umožnily pracovníkům lépe danou problematiku vstřebat.
- Následující doporučení navazuje na předchozí. Doporučuji zařadit do osnov vyšších odborných škol a vysokých škol zaměřených na sociální práci, také speciální blok, ne-li dokonce samostatný studijní program vedoucí ke kvalitnímu vzdělání pracovníků OSPOD. Výkon tohoto povolání se od klasické sociální práce v mnohém liší.
- Další doporučení jsou určena autorům formulářů IVSD a IPOD. Bylo by vhodné do těchto dokumentů zahrnout také samostatný oddíl, který by sloužil k popsání zjištěných rizik v rodině a také jejich opatření k jejich minimalizaci.
- Vzhledem k tomu, že v současné době vznikají standardy kvality pro OSPOD, navrhuji zahrnout metodiku vyhodnocování situace dítěte a vytváření individuálního plánu ochrany dítěte také do těchto standardů.
- Do nově vznikajících standardů by mohla být také zahrnuta povinnost supervize pracovníků OSPOD.

Opatření, která lze učinit na úrovni konkrétního OSPOD

- Doporučuji zabývat se mapováním sítě vztahů dítěte a rodiny.
- Dále doporučuji zainteresování do práce s rodinou dostupné služby.
- Je nutné se v jednotlivých oblastech hodnocení vyhnout obecným tvrzením, jako „nedostatečná péče“, „rodiče nemají vhodné podmínky“, „je zajišťována veškerá péče“ apod.
- Cíle individuálního plánu je nutné sestavovat v souladu s názory pečovatелů, biologických rodičů, případné služby, či odborníka a samotných dětí, pokud jejich rozumová úroveň umožňuje jejich vyjádření. Odpovědnost za kroky vedoucí k naplnění cílů je třeba adekvátně rozdělit mezi všechny zainteresované.
- Vzhledem k tomu, že jsou pracovníci OSPOD často nuceni rozhodovat se sami, doporučuji krom patřičného sebevzdělávání také zabývat se otázkou moci, kterou nepochybně disponují.

- V případě, že není v možnostech zaměstnavatele zajistit pro pracovníky OSPOD supervize, doporučuji alespoň vyškolení jednoho z pracovníků týmu a pověřit jej metodickým vedením a povinností konat pravidelná intervizní sezení.

12. Shrnutí a diskuse

Práce se zaměřuje na úroveň hodnocení základních potřeb dětí svěřených do „cizí péče“ pracovníky konkrétního orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Cílem práce bylo zmapovat, jak je přistupováno k naplňování potřeb rodin s dětmi v „cizí péči“, vytvoření přehledu nejčastějších potíží při hodnocení potřeb a přehledu jak jsou výsledky hodnocení reflektovány v individuálním plánu ochrany dítěte. Domnívám se, že cíle práce byly naplněny. Součástí teoretické části práce jsou kromě teoretických východisek důležitých pro zpracovávané téma také základní údaje o historickém vývoji „cizí péče“ v kontextu náhradní rodinné péče a legislativní ukotvení této specifické formy NRP v právním řádu ČR. Praktická část je prezentací závěrů výzkumu, který probíhal metodou analýzy dokumentů, a je zakončena návrhem minimálního rámce opatření pro uspokojování potřeb dětí v předmětných rodinách. Výzkumem byl vyvrácen první předpoklad o správném využívání nástrojů k vyhodnocování potřeb dětí. Stejně tak nebyl potvrzen ani druhý předpoklad, že individuální plán ochrany dítěte odráží skutečnosti zjištěné informacemi k vyhodnocení situace dítěte. První pracovní hypotéza zkoumající vztah mezi kvalitou zpracování hodnocení dítěte a zjištěním, zda u konkrétního dítěte jsou, či nejsou naplňovány základní potřeby, se ukázala jako správná, když byl změřen vliv jednotlivých pracovníků na výsledné výstupy hodnocení potřeb u konkrétních dětí. V průběhu analýzy byly formulovány ještě další dvě pracovní hypotézy. Potvrzena byla první z nich, kde byl zkoumán vztah mezi obdobím, ve kterém bylo dítě do „cizí péče“ umístěno a zjištěným nejčastějším důvodem pro takové umístění, tj. závislostí rodiče na návykových látkách. Naopak nebyl potvrzen vliv na finanční situaci rodiny ani počtem pečujících osob, ani počtem dětí svěřených do jedné rodiny.

12.1. Možné uplatnění výstupů práce

Výsledky zkoumání jsou uplatnitelné zejména jako zpětná vazba samotným pracovníkům konkrétního orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Současně mohou posloužit jako podnět pro odborné vedení, vzdělávání a monitoring práce vedoucím pracovníkům zmíněného orgánu, ale také metodickým pracovníkům příslušného krajského úřadu. Přesto, že

podrobná analýza byla provedena pouze v jedné obci s rozšířenou působností a závěry nejsou zobecnitelné na všechny orgány sociálně-právní ochrany dětí, mohou být inspirací a návodem jak zacházet s hodnocením situace dítěte také pro ostatní pracovníky OSPOD a jejich vedení, stejně jako pro ostatní krajské úřady. V neposlední řadě jsou problémy identifikované v oblasti služeb pro předmětné rodiny a v oblasti materiálního zabezpečení, významné jako podklad k legislativním změnám. Užitečnost zpracování tohoto tématu spatřuji také ve snaze dostat problematiku svěřování dětí do této formy NRP do popředí zájmu veřejnosti.

12.2. Nedostatky práce

Jako omezující faktor se pro možnost zobecnění výsledků práce ukázal výběr pouze jednoho orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Za více vypovídající by mohly být považovány výstupy dat posbíraných ve větším množství a ve více obcích s rozšířenou působností. Zcela ideální by bylo provést podobnou analýzu v případě všech dětí svěřených do „cizí péče“ v ČR.

Za další nedostatek lze považovat možnost zkreslení v důsledku osobního pohledu autorky na zkoumanou oblast.

12.2. Možnost rozšíření práce

Úvaha o možnosti rozšíření práce vyplývá z výše uvedených popsaných nedostatků práce. Navazujícím výzkumem by bylo vhodné potvrdit závěry této práce i pro jiné regiony, případně je vyvrátit. Předpokládám, že není v silách jednoho pracovníka provést celorepublikovou analýzu tohoto charakteru, ovšem bylo by možné ji provést několika pracovníky, například na krajské úrovni a následně výsledky výzkumu z jednotlivých krajů srovnat. Provedení navazujícího výzkumu by mě potěšilo a jeho závěry by mě velmi zajímaly.

Rozšíření práce by bylo možné také provést zahrnutím doplňujících rozhovorů s pečujícími osobami, případně i s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí do analýzy. Jejich výpovědi by mohly objasnit důvody problémů vznikajících při hodnocení situace dětí. Zároveň by mohla být analýza rozšířena ještě o jiné dokumenty ze spisové dokumentace

dětí v „cizí péči“, např. o záznamy z povinných návštěv orgánů sociálně-právní ochrany dětí v předmětných rodinách.

Zajímavým rozšířením práce by mohlo být také srovnávací výzkum naplňování potřeb dětí v „cizí péči“ a dětí v pěstounské péči. Vzhledem k tomu, že je oblast „cizí péče“ prakticky neprozkoumaná, bude jakýkoliv výzkum dané problematiky přínosem.

Závěr

Sociálně-právní ochrana dětí je jedním z nástrojů sociální politiky ČR, která je koncipovaná na základě lidských práv uznávaných naší společností. Ochrana dětí zahrnuje mimo jiné ochranu práv dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Tato práce sleduje, jak je tento nástroj státu efektivní v případě dětí svěřených do jedné specifické formy náhradní rodinné péče, odbornou veřejností nazývané „cizí péče“. Pokud má být základní princip sociálně-právní ochrany dětí naplněn, je nezbytné velmi pečlivě hodnotit situaci dítěte a sledovat jak jsou uspokojovány jeho základní potřeby. Bez takového hodnocení by se jednalo o svévolné rozhodování vycházející z pouhých domněnek a jako takové by mohlo napáchat v životě nenapravitelné škody.

Cíle této práce byly naplněny a jednotlivé výzkumné otázky a hypotézy zodpovězeny. Závěrečné výstupy hovoří v neprospěch pracovníků sociálně-právní ochrany dětí, ve smyslu jejich zacházení s hodnotícími nástroji pro detekci a sledování naplnění základních potřeb dětí, ale také poukazují na chyby v celém systému sociálně-právní ochrany dětí. A právě opatření navržená na v této práci by měla být motivem a návodem, jak tuto situaci zlepšit.

Seznam použité literatury

- Bowlby J. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*, Praha, Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-670-4, Přeložil: Müller I., 2010
- Brisch K.H., *Poruchy vztahové vazby*, Praha, Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-870-8, Přeložil: Patočka P., 2011
- Ditrichová J., Papoušek M., Paul K. a kol., *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*, Praha, Grada, 2004, s. 82, ISBN 80-247-0399-8, Přeložil: Vrbová D.
- Dunovský J. a kol., *Sociální pediatrie*, Praha, Grada, 1999, ISBN 80-7169-254-9
- Ebel A., *Praxisbuch Pflegekind*, Scheßlitz, Schulz- Kirchner Verlag GmbH, 2009, ISBN 978-3-8248-0288-3
- Gojová, A., Síť a síťování. In K. Janoušková (ed.): *Metodické a koordinační dovednosti v sociálních službách*, Ostrava, Ostravská univerzita, 2007
- Klicpera Ch. a Gasteiger Klicpera B., *Psychische Störungen im Kindes und Jugendalter*, Wein, Copyright, 2007
- Klimeš J. *Budování identity dítěte*, Praha, Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008, s. 6, Dostupné z: http://pestounskapece.cz/aktuality/Prirucka_Id.pdf, ze dne 8.4.2014
- Kopřiva, *Lidský vztah jako součást profese*, Praha, Portál 2006, ISBN 80-7367-181-6
- Matějček Z. a kol., *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál, 1999, s. 31, ISBN 80-7178-304-8
- Matoušek O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 2. vyd., Praha, SLON, 1997, s. 74, ISBN 80-85850-24-9
- Matoušek O., *Slovník sociální práce*, Praha, Portál, 2008, s.148, ISBN 978-80-7367-368-0
- Matoušek O. a Pazlarová H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, Praha, Portál 2010, ISBN 978-80-7367-739-8
- Millerová A., *Dětství je drama*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2001, s. 5, ISBN 80-7106-090-9, Přeložil: Bláhová A., 1995
- Pemová T. a R. Ptáček, *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*, Praha, Grada, 2012, s. 13, ISBN 978-80-247-4317-2
- Rážová I., Kraslice, OSVaZ MěÚ Kraslice, 2013, ze dne 22.10.2013
- Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2009 -2013*, Karlovy Vary, OSV KÚ Karlovy Vary, 2014, ze dne 9.4.2014

Tudge J., Mokrova I., Hatfield B., Karnik R., *Uses and misuses of Bronfenbrenners bioecological theory of human development*, The University of North Carolina at Greensboro, Dostupné z: <http://www.uncg.edu>, ze dne 9.4.2014

Úplné znění č. 996, *Rodinné právo*, Sagit, 2013, ISBN 978-80-7488-022-3

Úplné znění č. 900, *Nový občanský zákoník 2014*, Sagit, 2012, ISBN 978-80-7208-920-8

Vránová L., *Svěření dítěte do péče jiné osoby – potřebný institut?*, *Právo a rodina*, 2012, č. 2/2012, s. 12

Vrtbovská P., *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí*, SCAN, Tišnov, 2010, s. 17., IBSN (sdružení SCAN): 80-86620-20-4

Seznam zkratk

ADHS	Acute Digitale Hightech Syndrome (akutní syndrom digitálních technologií, tzv. hyperaktivita)
CAN	Child abuse and neglect (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte)
CNS	Centrální nervová soustava
CP	Cizí péče, resp. svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby, než rodiče
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
IVSD	Informace k vyhodnocení situace dítěte
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody

Seznam příloh

Příloha č. 1.	Informace k vyhodnocení situace dítěte
Příloha č. 2.	Individuální plán ochrany dítěte
Příloha č. 3.	Záznamový list